

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: **«ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНИХ
МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ»**

Виконала:

студентка 4 курсу групи УОз-41
спеціальності 292

Міжнародні економічні відносини
освітньої програми «Міжнародні
економічні відносини»
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти

Авакян С. О.

Керівник

ст. викл. Кас'ян С.А.

Рецензент:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. завідувача кафедри міжнародних
економічних відносин
імені Артура Голікова
Марченко І. С.

«___» _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Авакян Софії Олександрівні

1. Тема роботи «Особливості та тенденції міжнародних міграційних процесів»

керівник роботи старший викладач Касьян Світлана Анатоліївна,
затверджені наказом по університету від “24” 01. 2024 року № 4002-5/166

2. Строк подання студентом роботи 23.05.2024

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

- дослідити сутність, види міжнародної міграції, виявити її причини та чинники;
- дослідити та узагальнити основні положення теорій міжнародної міграції;
- проаналізувати сучасний стан та динаміку міжнародних міграційних процесів;
- виявити сучасні тенденції та перспективи розвитку міжнародних міграційних процесів;
- проаналізувати світовий досвід реалізації міграційної політики та запропонувати рекомендації щодо її застосування в Україні.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Розділ 1. Теоретичні основи дослідження міжнародних міграційних процесів
2.	Розділ 2. Особливості та сучасні тенденції розвитку міжнародних міграційних процесів в умовах глобалізації

5. Дата видачі завдання 01.12.2023Студент Авакян С. О.Керівник роботи Касьян С. А.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження міжнародних міграційних процесів	8
1.1. Сутність, види, причини та чинники міжнародної міграції..	8
1.2. Основні положення теорій міжнародних міграцій.....	18
Висновки до першого розділу	26
Розділ 2. Особливості та сучасні тенденції розвитку міжнародних міграційних процесів в умовах глобалізації.....	27
2.1. Аналіз сучасного стану міжнародних міграційних процесів.	27
2.2. Сучасні тенденції та перспективи розвитку міжнародних міграційних процесів	42
2.3. Світовий досвід реалізації міграційної політики для України в сучасних умовах.....	58
Висновки до другого розділу	64
Висновки	66
Список використаних джерел	70

ВСТУП

Актуальність теми. Міграція є однією з найважливіших і актуальних проблем сучасного світу. У світі налічується 184 млн мігрантів, з них 43 % живуть із низьким і середнім рівнем доходу країни. Проблеми міграції стають ще більш поширеними та актуальними через такі серйозні розбіжності між країнами та всередині них, як реальна заробітна плата, можливості ринку праці, демографічні моделі та кліматичні витрати тощо. За сучасних умов міграція є одним з ключових факторів, що визначають політичний, соціально-економічний, демографічний та освітній розвиток країн.

Загострення геополітичних, військових конфліктів зумовило значні міграційні кризи, мільйони біженців покинули свої домівки. За прогнозами, фактори, що провокують транскордонну міграцію, збережуть свою стійкість чи навіть посиляться. Дослідження цієї проблеми є вкрай актуальним для глибшого розуміння сутності та характеристики міжнародних міграційних процесів.

Ступінь вивчення проблеми. Питаннями розвитку міграційних міжнародних процесів і проблем їхнього регулювання займаються багато вчених і дослідників. Ця динамічна область досліджень знаходиться у сфері уваги зарубіжних і вітчизняних учених вже з кінця XIX століття.

Вагомий внесок у процес теоретичних і практичних досліджень з міграції, аспектів удосконалення та регулювання організаційних, економічних і правових важелів міграційних процесів зробили провідні вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема вчені: О. Бербенець, О. Власюк, О. Гайдаш, В. Геєць, С. Злупко, О. Кислицина, А. Кравченко, І. Кукурудза, Е. Лібанова, І. Майданік, Ю. Макогон, О. Малиновська, Н. Марченко, О. Мельниченко, А. Мокій, О. Нагорнова, В. Ніколаєвський, О. Передрій, С. Пирожков, С. Писаренко, М. Пітюлич, О. Позняк, Н. Прохоренко, О.

Пуригіна, О. П'ятковська, О. Ровенчак, М. Романюк, А. Румянцева, Є. Савельєв, С. Сардак, С. Семикіна, Л. Симів, А. Філіпенко, О. Швець, К. Шиманська та інші.

Дослідженнями міграційних процесів, розробкою теорій міграцій займалися зарубіжні науковці: Е. Равенштейн, Г. Беккер, Т. Шульц, Дж. Мінцер, А. Хансен. Багато вчених і дослідників займалися вивченням міжнародної міграції з різних наукових дисциплін, зокрема такі найвідоміші науковці у цій області: Д. Масі, М. Ендогено, М. Кінг, Д. Мартін, І. Куліс.

Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є виявлення причин, особливостей сучасного стану та тенденцій розвитку міжнародних міграційних процесів.

Для виконання поставленої мети необхідно виконати **наступні завдання:**

- дослідити сутність, види міжнародної міграції, виявити її причини та чинники;
- дослідити та узагальнити основні положення теорій міжнародної міграції;
- проаналізувати сучасний стан та динаміку міжнародних міграційних процесів;
- виявити сучасні тенденції та перспективи розвитку міжнародних міграційних процесів;
- проаналізувати світовий досвід реалізації міграційної політики та запропонувати рекомендації щодо її застосування в Україні.

Об'єктом дослідження є розвиток міжнародних міграційних процесів.

Предметом дослідження є сучасні особливості, глобальні тенденції та перспективи розвитку міжнародних міграційних процесів.

Методи дослідження. В процесі написання роботи використовувалися як загальнонаукові, так і спеціальні методи. У розділі, присвяченому теоретичним основам дослідження міжнародних міграційних процесів, були

здіянні методи аналізу, синтезу, наукового узагальнення та систематизації інформації, порівняння; у аналітичному розділу – були застосовані методи аналізу, статистичні, графічні, порівняльні методи, а також систематизації та прогнозування.

Інформаційною базою дослідження виступають літературні джерела українських та іноземних видань, періодичні видання. Були опрацьовані статистичні дані Міжнародної організації з міграції (МОМ), Світового банку, доповіді ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, офіційного сайту Державного комітету статистики України, Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, аналітичні доповіді Центру Разумкова, Громадської спілки «Всеукраїнська спілка трудової міграції» тощо.

Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків; містить 74 сторінки тексту, 14 рисунків, 9 таблиць. Список використаних джерел включає 53 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Сутність, види, причини та чинники міжнародної міграції

За сучасних умов міграція визначається одним з ключових факторів, який впливає на політичний, соціально-економічний, демографічний та освітній розвиток держав. Міграція є складовою регіональної та світової систем міжнародних відносин.

Термін «міграція» має латинське походження, що означає переміщення, переселення. Вперше наукове поняття «міграція» запропонував у 1885 р. англійський економіст та демограф Е. Равенштейн у роботі «Закони міграції», в якій автор висунув кілька основних положень, що допомагають розуміти механізми та закономірності, які керують міграційними потоками. Вчений сформулював одинадцять міграційних законів, вивчаючи масштаби та тренди міжнародної міграції у Великій Британії та Північній Америці. Згідно закону попиту і пропозиції на робочу силу, міграційні потоки виникають з взаємодії між країнами, які потребують робочої сили (країни-приймачі), та країнами, які мають надлишок робочої сили (країни-джерела). Міграція є реакцією на різницю в заробітних платнях та можливостях для праці. Закон зворотного тягаря стверджує, що чим більше іноземців працює в одній країні, тим більше мігрантів з тієї ж країни буде тягнутися до цієї країни. З цим законом пов'язаний закон масштабів міграції – обсяги міграції залежать від рівня розвитку країн та відстані між ними. Існує важливість географічного положення країн у визначенні міграційних потоків, які більш інтенсивні між сусідніми країнами, також впливає часовий показник, який вказує на зменшення інтенсивності міграції з плином часу після початкового періоду зростання.

Дослідник також зазначає переваги міграції з сільськогосподарських районів до міст і промислових центрів, впливу економічних факторів при прийнятті рішення про міграцію [18].

Міжнародна міграція – це процес переміщення людей з однієї країни в іншу країну для постійного або тимчасового проживання [39]. Це може бути зумовлено різними причинами, такими як пошук кращих можливостей для праці, навчання, політичні або економічні обставини у країні походження, конфлікти чи природні катастрофи. Міжнародна міграція впливає на економіку, суспільство та культуру як країн походження, так і країн прийому. Вона також є складним явищем, яке потребує аналізу з різних дисциплін, таких як соціологія, економіка, політичні науки та демографія.

О. Ровенчак при визначенні та класифікації міграцій запропонував наступне тлумачення поняття «міграція – це перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух осіб чи груп осіб від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або без неї законних підстав на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання; цей рух включає в себе еміграцію та імміграцію [25].

Дослідник Швець О. В. визначає міжнародну міграцію як економічну категорію, яка є проявом існування міжнародного (світового) ринку праці. Внаслідок нерівномірності розподілу трудових ресурсів між країнами виникають міграційні потоки переміщення людей з однієї країни в іншу країну з метою здобуття заробітку або покращення економічного становища. Вона охоплює рух працівників між країнами з різними рівнями економічного розвитку. Персонал залучається в країни, де попит на робочу силу відповідного рівня освіти та з необхідними навичками й професійними компетенціями перевищує її пропозицію. У випадку, коли працівник не може реалізувати власний потенціал, він прагне до переміщення в країну, де існує вільне робоче місце, що відповідає рівню його професійної компетенції.

Якщо країна не може забезпечити відповідними робочими місцями працівників на національному ринку праці, виникає явище відтоку персоналу. Міжнародна міграція впливає на трудовий ринок, змінюючи пропозицію та попит на робочу силу в країнах прийому [28].

Міжнародна міграція з економічного погляду може мати різні наслідки і впливи на країни походження та країни прийому. Міграція може сприяти економічному розвитку країн прийому, забезпечуючи робочу силу для різних секторів економіки. Мігранти, які працюють за кордоном, можуть надсилати гроші своїм родинам у країні походження у вигляді ремітендів, що може підтримувати економіку країни. Міжнародна міграція сприяє розвитку людського капіталу, коли мігранти отримують нові навички, освіту та досвід роботи, а також одночасно поглиблює економічні нерівності між країнами, особливо якщо вона стає наслідком несприятливих умов праці або економічних криз. Усі ці аспекти важливі для розуміння економічних наслідків міжнародної міграції та розробки політики для її регулювання.

Під міжнародними міграційними процесами розуміється переселення осіб з однієї країни до іншої з метою постійного або тимчасового проживання та працевлаштування. Ці процеси включають рух осіб між країнами для різних цілей, таких як пошук роботи, навчання, об'єднання з родиною, політичний притулок або економічне покращення.

Науковці виділяють різні види міграцій з погляду досліджуваних аспектів. ООН визначає п'ять основних різновидів міжнародної міграції, а саме [39]:

- іноземці, що приїжджають у країну для навчання;
- мігранти, що приїжджають на роботу;
- мігранти, що приїжджають для об'єднання або створення нових сімей;
- мігранти, що приїжджають для постійного поселення;
- іноземці, яких допускають у країну з гуманітарних міркувань (біженці, особи, що шукають притулку тощо).

У табл. 1.1 представлена класифікація видів міграції з погляду дотримання процесуальних норм, яка розроблена дослідниками Центру Разумкова.

Таблиця 1.1

Класифікація видів міграції з погляду дотримання процесуальних норм [4]

За кінцевою метою	Постійна (безповоротна)	Міграція, що призводить до зміни місця проживання
	Тимчасова (безповоротна)	Міграція на короткий термін з поверненням до місць постійного проживання
За причинами переміщення	Добровільна	Міграція за бажанням
	Вимушена	Міграція проти своєї волі
За характером і тривалістю	Періодична	Міграція за періодично виникаючими причинами з поверненням до місць постійного проживання
	Сезонна	Міграція за сезонним характером роботи
	Маятникова	Місцевий характер міграції, пов'язаний з щоденним переміщенням до роботи, навчання
З точки зору дотримання правових процедур	Регулярна	Подорожі громадян відповідно правових процедур
	Незаконна	Нелегальне перетинання кордону або порушення закону перебування в країні

Міжнародна міграція також може бути класифікована за іншими критеріями:

1. За напрямком руху: еміграція (виїзд з країни проживання) та імміграція (в'їзд в країну призначення).
2. За причиною: економічна, політична, соціальна, екологічна.
3. За терміном перебування: тимчасова, постійна.
4. За законністю: законна, нелегальна.

Це лише деякі з можливих класифікацій, існують інші аспекти, такі як регіональна спрямованість міграції, вікові групи мігрантів тощо. Процес

класифікації міграцій знаходиться в активному розвитку, науковці постійно досліджують різноманітні аспекти цього процесу.

На сучасному етапі міжнародна міграція зростає швидше, ніж останні чверть століття. Фактори, що спричиняють транскордонну міграцію, збережуть свою стійкість чи навіть посиляться. Цими факторами є глобалізація, розшарування серед багатих та бідних країн, серед молодих і літніх, нерівність доходів між регіонами, а також міграційні потоки, які пов'язують країни-реципієнти та країни-донори.

Інтенсифікація міграційних процесів у світовому господарстві зумовлена різними факторами, які взаємодіють між собою [15]:

- 1) демографічними факторами, які проявляються у нерівномірному розподілу населення за віком та статтю, демографічних змінах, таких як зростання або зменшення чисельності населення, депопуляція населення в розвинутих країнах, скорочення чисельності працездатних осіб і збільшення людей похилого віку;
- 2) економічними нерівностями, тенденцією до збільшення контрасту у рівнях економічного і соціального розвитку країн-експортерів і країн-імпортерів робочої сили і населення;
- 3) політичними конфліктами та іншими формами нестабільності;
- 4) зростанням міжнародного руху капіталу і функціонування транснаціональних корпорацій;
- 5) наявністю великої кількості непрестижних робіт у сфері послуг, охорони здоров'я, будівництва, сільського господарства, за які корінні жителі беруться неохоче;
- 6) розвитком глобалізації, технологічного прогресу, транспортних засобів, насиченістю інформаційних зв'язків між країнами;
- 7) міжнаціональними, релігійними, політичними проблемами, кліматичними змінами та природними катастрофами тощо.

Ці фактори можуть по-різному впливати на міжнародні міграційні процеси, залежно від конкретної ситуації у кожній країні та регіоні. Однак вони часто взаємодіють між собою та спільно впливають на динаміку міграції в світі.

На рис. 1.1 представлена узагальнена модель механізмів, що викликають міграцію.

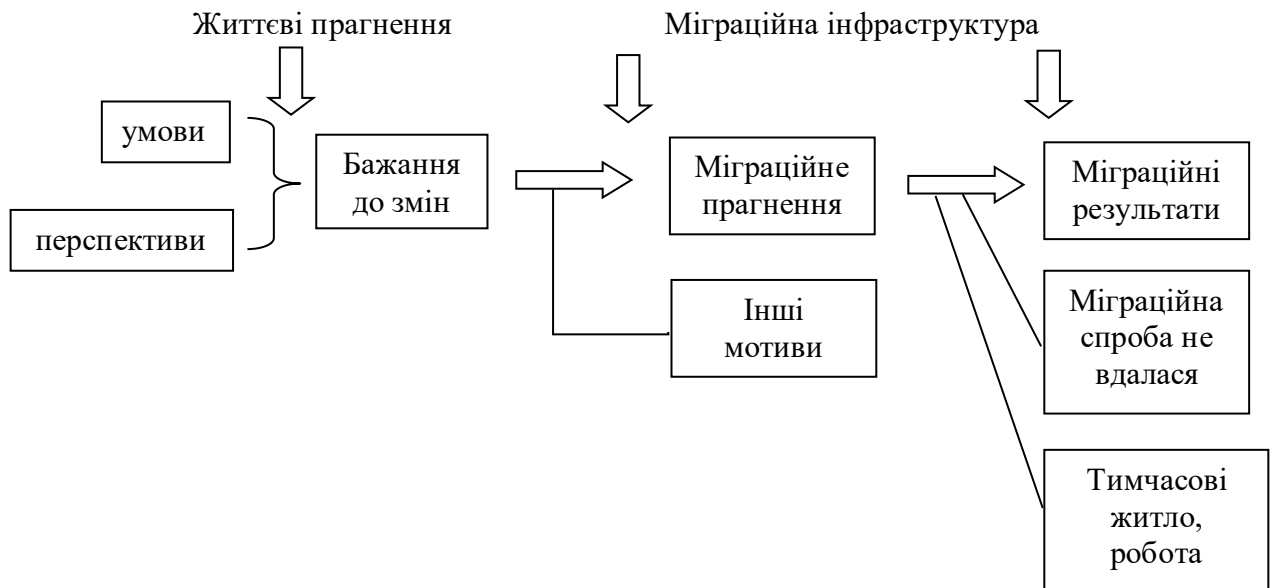

Рис. 1.1. Модель механізмів, що викликають міграцію [39].

Існують різні моделі та матриці, які використовуються для пояснення мотивів міжнародної міграції. Однією з таких матриць є матриця мотивів міжнародної міграції, яка включає економічні, соціальні, політичні, екологічні та культурні категорії мотивів.

Економічні мотиви є одними з найбільш поширених та важливих мотивів для міграції, вони обумовлюють пошук кращих можливостей заробітку, підвищення рівня життя та знаходження роботи з вищою оплатою в іншій країні. Соціальні мотиви можуть включати здійснення переїзду для об'єднання з родиною або партнером, бажання жити в культурному середовищі, яке відповідає власним цінностям, або отримання освіти та покращення життя для себе та своїх дітей. Бажання переселитися в країну з більшою стабільністю та демократією може бути пов'язано з

переслідуваннями з політичних мотивів у країні походження, також впливають на життя та безпеку людей природні катастрофи, екологічні кризи або зміни клімату. Культурні мотиви включають бажання досліджувати нові культури, мови та способи життя, а також прагнення знаходитися в багатокультурному середовищі. Матриця допомагає розуміти різноманітність мотивів, що підтримують міжнародну міграцію, та їх вплив на рішення людей переселятися до інших країн.

У наукових працях, нормативних документах можна знайти різні трактування поняття трудової міграції як різновид міжнародної міграції. У найбільш загальному розумінні трудова міграція населення розглядається як переміщення персоналу за кордони окремих територій всередині країни чи за її межами, обумовлене зміною місця зайнятості та проживання.

Як суспільне явище міграція включає в себе три параметри: зміну особою координат свого місцезнаходження (фактор мобільності), наміри особи покращити свій матеріальний і соціальний стан (фактор потреби) і намагання особи облаштуватися на новому місці і вважати його своєю «другою батьківщиною» (фактор стабільності) [28]. Поняття трудового мігранта можна знайти у тлумаченнях міжнародних організацій з дослідження та регулювання міграційних процесів. Міжнародна організація з міграції визначає трудову міграцію в аспекті виїзду в іншу країну на постійне місце проживання з метою найму на роботу [39].

Усі переміщення персоналу можна розділити на дві категорії: внутрішню міграцію, тобто переміщення працівників між регіонами всередині країни, і зовнішню міграцію – переїзд працівника за кордон. Зовнішня міграція, в свою чергу, поділяється на еміграцію, тобто виїзд працівника з країни, імміграцію – в'їзд в країну, та репатріацію – зворотне до еміграції явище, що полягає в поверненні трудового мігранта, що працював за кордоном, на батьківщину. В залежності від класифікаційних критеріїв виділяють такі види трудової міграції (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Види трудової міграції

Класифікаційний критерій	Вид	Сутність
За термінами	Постійна	Без повернення працівника
	Тимчасова	На визначений термін з поверненням на батьківщину
	Маятникова	Регулярний рух з дому на місце роботи чи навчання за межі свого населеного пункту
	Сезонна	Переміщення працівників на місце роботи в певні періоди року з наступним поверненням
За напрямом переміщення	Еміграція	Виїзд з країни
	Іміграція	В'їзд в країну
	Реєміграція	Повернення емігрантів на батьківщину
За характером	Пряма	Переміщення з працевлаштуванням компанії, де мігрант раніше не працював
	Опосередкована	Переміщення на іншу територію з працевлаштуванням у рамках однієї компанії
За формою трудової угоди	Індивідуальна	Переміщення однієї особи
	Колективна	Переміщення групи осіб
За формою реалізації	Суспільно організована	За участі державних і громадських організацій на їх організаційно-економічній підтримці
	Неорганізована	Проводяться силами і за кошти самих емігрантів без матеріальної підтримки зовні
За статусом у країні призначення	Асиміляційна	З наданням громадянства приймаючої країни
	Неасиміляційна	Без надання громадянства приймаючої країни
За ступенем легальності та можливостями статистичного обліку	Офіційна	Переміщення з декларуванням мети участі у трудовій діяльності та легальне працевлаштування у приймаючій країні
	Неофіційна легальна	Переміщення з декларуванням туристичних цілей з наступним працевлаштуванням та реєстрацією в країні-реципієнті
	Нелегальна	Переміщення з наступною незареєстрованою трудовою діяльністю
	Міграція жертв злочинних угруповань	Зайнятість протиправною діяльністю за кордоном не з власної волі

Складено за джерелами: [17, 21, 28].

Трудова міграція може бути зумовлена різними чинниками, які впливають на рішення людей переїхати за кордон для працевлаштування. За джерелом виникнення чинники можна поділити на:

- ендегенні (внутрішні);

- екзогенні (зовнішні).

Одними з основних ендегенних чинників виокремлюють економічні можливості, що дозволяють заробляти більше грошей у приймаючій країні, через більш високу зарплату та кращі соціальні умови, які можуть бути недоступні чи не відповідати рівню оплати праці та фактичною вартістю життя в їхніх країнах походження. Наявність робочих місць з більшим потенціалом кар'єрного зросту та можливості професійного розвитку також притягують міжнародних мігрантів.

Серед найважливіших екзогенних чинників дослідники визначають:

- міждержавні відмінності у рівнях життя населення, доходів та продуктивності праці;
- міжнародний рух капіталу та транснаціоналізацію виробництва;
- міждержавні відмінності у рівнях зайнятості та безробіття, структурі попиту та пропозиції робочої сили;
- розвиток та зниження вартості транспортного сполучення і комунікацій;
- демографічні особливості країн вибуття та прибуття (статеві-вікова структура населення та його чисельність);
- політичне, правове, екологічне та етнічно-культурне становище країн.

Серед екзогенних чинників вирізняють неекономічні та економічні.

До неекономічних чинників включаються політико-правові, релігійні, етнічні, екологічні, освітньо-культурні та психологічні чинники. До економічних факторів слід віднести наявність країн із різним рівнем соціально-економічного розвитку, що викликає переміщення робочої сили з бідних країн до країн з високим рівнем життя; стан національного ринку праці; зростання масштабів міграції капіталу, функціонування транснаціональних корпорацій тощо.

До виштовхуючих факторів вимушеної міграції відносять: війни; стихійні лиха; низька якість життя; нестача соціальних послуг; труднощі у

задоволення основних потреб; безробіття, релігійний, політичний або етнічний тиск; потреба у безпеці; вплив державних планів, наприклад, пов'язаних з будівництвом великих гребель, доріг тощо [4].

Вивчення проблематики міжнародної міграції і розуміння її сутності – одне з найактуальніших завдань сучасної економічної науки. Міжнародна міграція впливає не тільки на національні ринки праці, але і на глобальний ринок, являючи собою багатогранне явище, яке перетворилося на один з найважливіших елементів міжнародних економічних відносин. Складність вивчення і аналізу міжнародної трудової міграції полягає в тому, що в ній беруть участь індивіди, поведінка яких, а також сімейний стан, соціальні умови, в яких перебуває індивід, мають пряме відношення до прийняття рішення про міграцію.

Особливу увагу в світі наразі приділяють Україні у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну, що призвело до безпрецедентного після Другої світової війни рівня міграції як в Україні, так і за її межами, зумовило найбільшу кризу біженців у Європі за понад сімдесят років.

Процеси міжнародної трудової міграції багаторівневі й багатовекторні. Їх зовнішні економічні ефекти складні й багатогранні та чинять неоднозначний вплив на економіки країн-донорів і країн-реципієнтів. Світовий досвід свідчить, що трудова міграція забезпечує безперечні перешкоди як країнам, що приймають робочу силу, так і країнам, які її постачають, разом з тим, міжнародна міграція робочої сили породжує й гострі соціально-економічні проблеми. Нехтування міграційними процесами зумовлює «вимивання» кращої частини працездатного населення, введення країни в систему нелегальної трудової міграції, зниження науково – інтелектуального потенціалу нації. Водночас досвід країн свідчить, що за правильно побудованої міграційної політики знижуються негативні ефекти

міжнародної міграції робочої сили та максимізується її позитивний вплив на національні економіки.

1.2. Основні положення теорій міжнародних міграцій

Питаннями розвитку міграційних процесів почали займатися з кінця XIX століття. Серед перших дослідників були представники меркантилізму (Т. Ман, Ж.Б. Кольбер), мальтузіанства (Т. Мальтус), класичної теорії (А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Стюарт Мілль), марксизму (К. Маркс, Ф. Енгельс), неокласичної школи (Ж. Харрис, М. Тодаро) тощо.

Міграційні теорії намагаються пояснити різноманітні аспекти міжнародних міграційних процесів, включаючи їх причини, наслідки та динаміку. Кожна з них вносить свій внесок у розуміння цього складного феномену. Питаннями міжнародних міграційних процесів опікуються вчені різних спеціальностей – це економісти, демографи, історики, політики, екологи, юристи, етнографи, урбаністи тощо. Міждисциплінарний характер досліджень міжнародних міграцій сприяв розвитку та формування різних теорій.

Систематизуючи та узагальнюючи різноманіття питань дослідження міграції населення, можна умовно поділити теорії міжнародних міграційних процесів на дві великі групи: макро- та мікрорівня.

Перша група макроекономічних теорій аналізує причини та наслідки міграційних процесів за допомогою макроекономічних факторів та кон'юнктурних показників на рівні суспільства, окремої держави, групи країн, наприклад, темпи зростання ВВП та його показники на душу населення, рівень безробіття, рівень середньої заробітної плати тощо.

Друга група мікроекономічних теорій орієнтована на пояснення міграції на рівні окремої людини, родини чи домогосподарства. Теорії мікрорівня здебільшого зосереджують свою увагу на моделях формування внутрішніх

мотивів і прийняття рішень, пов'язаних з міграцією, включаючи психологічні аспекти та суб'єктивну оцінку порівняльних переваг від міграції. Ці теорії базуються на ідеї, що міграція є раціональним рішенням для працівників із низькими доходами, які шукають кращі можливості заробітку та покращенням умов життя. Вона визначає рішення про міграцію на основі порівняння витрат і користі.

Шиманська К. В. узагальнила світовий досвід еволюції наукових поглядів і положень існуючих теорій міжнародних міграцій [29]. Крім макро- і мікроекономічних теорій міжнародних міграцій, вчена розглядає ще і третю групу – глобалізаційні теорії.

Таблиця 1.3

Класифікація міжнародних теорій [29].

Назва теорії	Автор(и)
Макроекономічні теорії	
Просторово-міграційний баланс	С. Кестлс, М.Дж. Міллер
Модель Годаро-Харріса	М.П. Годаро, Дж.Р. Харріс
Теорія сегментованого ринку праці	М.Дж. Піор, А. Портес
Теорія людського капіталу	Г.С. Беккер, Т. Шульц
Неореалізм	
Мікроекономічні теорії	
Просторово-міграційний баланс	С. Кестлс, М.Дж. Міллер
Нова економічна теорія міграції	О. Старк, Д.Е. Блум, К. Тейлор, К. Озден, М. Шіфф, С.М. Маїмбо, Рата Д.
Теорія економіки сімейної міграції	
Теорія інституційного підходу	
Мережева теорія	
Теорія суспільного капіталу	Д. Мейсі
Глобалізаційні теорії	
Теорія світових систем	І. Валлерстайн, Е. Петрас, С. Сассен
Концепція залежного розвитку	А.Дж. Франк, П. Баран
Концепція мобільного переходу	В. Зелінський, Склдон, М. Окольські, Г. Олсен, Д. Найар, А. Соліmano, Ф. Мартін, Дж. Тейлор
Теорія «тяжіння-відштовхування»	Е. Лі, Р. Склдон, Х. Де Хаас
Концепція «міжнародних міграційних систем»	А. Мабогунж, М. Крітц, Х. Злотник
Теорія технологічного розвитку	Дж. Саймон
Теорія кумулятивної причинності	Дж. Саймон

Інший дослідник Гайдаш О. С. зазначає, що деякі вчені виділяють третю групу теорій, які аналізують фактори міграції на різних рівнях, обґрунтовуючи необхідність об'єднання перших двох підходів. Ці теорії розглядають міграційні явища на мегарівні складної взаємодії мікро- і макрофакторів [5].

Розглянемо основні положення деяких з основних міграційних теорій.

Серед основних теорій з дослідження міжнародних міграційних процесів виділяється теорія «тяжіння - відштовхування», яка допомагає розуміти та аналізувати міграційні потоки, розробляти ефективні політики міграції та управління міграційними процесами. Авторами цієї теорії є Е. Лі, Р. Скеддон, Х. Де Хаас.

Згідно теорії «тяжіння - відштовхування», існують різні фактори, які притягують людей до певних країн або, навпаки, відштовхують від них. Основні принципи цієї теорії можна розглядати з різних перспектив. «Притягуючі» чинники включають економічні можливості, рівень життя, освітні та професійні перспективи, політичну стабільність, культурний контекст, можливість з'єднання з родиною та інші соціальні зрушення. Країни з розвинутою економікою та високим рівнем життя часто є привабливими для мігрантів. «Відштовхуючі» чинники – це фактори, до яких відносяться війни, конфлікти, бідність, природні катастрофи, політична нестабільність, порушення прав людини, релігійні чи етнічні переслідування тощо. Такі умови спонукають людей шукати безпеки та кращих умов життя в інших країнах.

Також враховуються транзитні фактори, які включають географічне розташування країн, що лежать на шляху міграційних потоків, наявність міграційних маршрутів, легальні та нелегальні міграційні мережі, а також політику міграції країн-транзиту. Остаточне рішення про міграцію може визначатися не лише наявністю цих чинників. Значну роль відіграють індивідуальні фактори, які включають суб'єктивне сприйняття та особисті

мотиви потенційного мігранта. Ці фактори можуть бути різними для кожної особи, наприклад, такі як бажання покращити стандарт життя, навчання, працевлаштування, втеча від переслідування тощо [24].

У системі міграційних теорій мікроекономічного рівня особливу увагу привертає теорія людського капіталу. Автором цієї теорії є Г.С. Беккер, розвинули та внесли значний науковий внесок у подальшу розробку даної теорії Т. Шульц, Дж. Мінцер, А. Хансен та інші дослідники. Для реалізації міграційних намірів замало лише бажання індивіда, потрібні різноманітні ресурси, чого не можуть в повній мірі дозволити себе знедолені верстви населення. Вчені відзначають селективну природу міграцій. У контексті міжнародної міграції теорія вказує на те, що міграція може бути розглянута як інвестиція у людський капітал, яка веде до покращення економічних та соціальних результатів як для мігрантів, так і для країн-приймачів. Основні ідеї цієї теорії включають: навчання та навички, робочий ринок, підприємництво та інновації, повернення знань.

Міграція може вважатися інвестицією у навчання та навички. Мігранти, які мають високий рівень освіти та спеціалізовані навички, можуть принести значний внесок у розвиток економіки приймаючої країни. Мігранти можуть стати важливим ресурсом для заповнення дефіциту робочої сили у країнах-приймачах, особливо у висококваліфікованих галузях, де бракує місцевої робочої сили. Мігранти часто приносять нові ідеї, досвід та культурні різноманіття, що сприяє підприємницькому середовищу та інноваціям у країнах-приймачах. На деякому етапі міграції мігранти можуть повернутися у свої країни походження з новими навичками та досвідом, що сприяє розвитку вітчизняного господарства. Дослідники міграцій вважають, що мігранти володіють більшим людським капіталом порівняно з тими, хто не наважується на переїзд [11].

Теорія людського капіталу (автори Г.С. Беккер, Т. Шульц) розглядає причини міграції на мікрорівні, саму міграцію як засіб інвестиції в

«людський капітал», освіту, кваліфікацію, здоров'я, якщо вигоди від міграції перевищать витрати. Згідно цієї теорії, важливо здійснювати інвестування у людський потенціал та сприяти мігрантам у максимізації їхнього внеску у суспільство. Крім економічних вигод і витрат міграції, також звертається увага на психологічні втрати, пов'язані з неможливістю підтримання зв'язку з рідними, доступ до культури та інших нематеріальних чинників [24].

Теорії світових систем і теорія залізного кордону (автори І. Валлерстайн, Е. Петрас, С. Сассен) аналізують міграцію як частину глобальної системи, де рівень міграції визначається економічними, політичними та соціальними відносинами між країнами.

Теорія міграційного потоку має багато авторів і віддзеркалює різноманітні підходи до вивчення міграції. Один із відомих авторів в цій сфері – Е. Равенштейн. Він в 1885 році запропонував теорію економічних міграцій, яка нині вважається однією з класичних теорій міграції. Теорія міграційного потоку стверджує, що міграційні потоки виникають через нерівномірність розвитку між країнами. Вона пояснює міграцію як результат економічної, політичної та соціальної дисбалансу між країнами.

Транснаціональна теорія міграції набула розвитку в останні роки, базується на роботах різних дослідників, серед яких можна виділити А. Гонзалеза, Л. Босхик та Н. Глік Шиллер. Транснаціональна теорія міграції визначає міграцію як процес, що створює транснаціональні зв'язки між країнами походження та країнами прийому, які впливають на розвиток обох країн або кількома країнами одночасно і сприяють обміну культурою, економічними ресурсами та ідеями.

Авторами теорії сегментованого (подвійного) ринку праці є М.Дж. Піор, А. Портес. Теорія сегментованого (подвійного) ринку праці висуває гіпотезу, що на ринку праці існують два основних сегменти: первинний (якісний) і вторинний (некваліфікований або менш кваліфікований). Первинний сегмент характеризується високими зарплатами, стабільністю

роботи, соціальними вигодами та можливостями професійного зростання. Вторинний сегмент, навпаки, має низькі заробітні плати, нестабільність роботи, відсутність соціальних вигод та обмежені можливості кар'єрного розвитку. Робоча сила розділена на дві категорії працівників, які працюють у різних сегментах ринку праці. Ця роздільність може ґрунтуватися на навичках, освіті, досвіді роботи, статусі мігранта тощо. Відповідно, первинний сектор заповнюється висококваліфікованою національною робочою силою, а вторинний – відштовхує місцеву робочу силу і створює стабільний попит на трудових мігрантів.

Існують механізми переходу між сегментами ринку праці, проте вони часто обмежені. Наприклад, працівники можуть переходити з вторинного сегменту на перший шляхом підвищення кваліфікації або отримання додаткової освіти. Міграція може бути важливим механізмом, який забезпечує робочу силу для вторинного сегменту ринку праці. Нелегальна праця також може виконувати функцію постачання робочої сили у вторинний сегмент. Нерівність у доступі до першого і другого сегментів ринку праці призводить до економічних і соціальних нерівностей у суспільстві, таких як відчутна нерівність доходів, безробіття, недостатність соціального захисту та інші.

Існує інша наукова думка, що мігранти займають свою, окрему нішу на ринку праці. Для мігрантського сегменту характерна концентрація в певних сферах виробництва та існування низки етнічних підприємств, як правило, дрібних, де власник і працівники мають однакове етнічне походження [17].

Згідно з теорією світового ринку праці, міжнародна міграція є наступним етапом за політичною та економічною трансформаціями глобального ринку. Теорія вивчає явище міжнародної міграції праці, коли люди переїжджають з однієї країни в іншу у пошуках роботи та кращих умов праці, взаємодію між працівниками та роботодавцями на глобальному рівні. Міграція трудових ресурсів визначається попитом і пропозицією робочої

сили в окремих регіонах (країнах) світу, а також відмінностями в рівнях заробітної плати. Теорія розглядає наслідки глобалізації та світового ринку праці на соціальну та економічну нерівність як у масштабах країн, так і між ними [5].

Неокласична мікроекономічна теорія розглядає міграційні потоки між країнами як просту суму індивідуальних переміщень, здійснених на основі особистих підрахунків вигідності міграції. Відповідно до даного теоретичного підходу кожен індивід виступає у якості раціональної діючої особи, яка приймає рішення про здійснення або відмову від переміщення на основі підрахунків в системі «витрати-вигоди» від міграції. Витрати і вигоди від міграції можна розділити на монетарні та немонетарні, до останніх також відносяться психологічні. Затрати на міграцію можна розглядати як інвестиції у здійснення переміщення, що включають витрати на транспорт, продаж рухомого та нерухомого майна, професійну підготовку до нової роботи (якщо це необхідно), втрату заробітної плати під час переміщення та облаштування на новому місці. Немонетарні витрати пов'язані з послабленням або розірванням родинних чи дружніх зв'язків та зав'язуванням нових, вивченням нової мови, перебуванням у культурному середовищі, відмінному від країни походження мігранта, необхідністю здобуття нових звичок тощо. Однак, при оцінці чистої вигоди від міграції, зазвичай, враховуються лише монетарні компоненти, оскільки, по-перше, їх легше виміряти і, по-друге, згідно поглядів класиків неокласичної мікроекономіки, вони здійснюють більший вплив на прийняття рішення про міграцію, а ніж немонетарні складові [46].

Концепція «міжнародних міграційних систем» (автори А. Мабогунж, М. Крітц, Х. Злотник) досліджує міграційні процеси на міжнародному рівні та їх взаємозв'язок з економічними, соціальними, політичними та культурними факторами. Міграція розглядається як системний процес, що включає різні складові, такі як потоки мігрантів, приймаючі та відправні

країни, економічні, соціальні та політичні чинники, що впливають на міграцію. Концепція підкреслює роль мережевих зв'язків у формуванні міграційних систем. Ці мережі можуть включати родинні, соціальні, етнічні, професійні та інші зв'язки, які полегшують міграцію та інтеграцію мігрантів у новому середовищі.

Дослідження міграційних систем звертає увагу на роль економічних факторів у визначенні потоків мігрантів, а також на взаємозв'язок між міграцією та ринком праці в різних країнах. Концепція враховує вплив політичних та правових факторів на міграційні процеси, включаючи законодавство про міграцію, політику відкритих дверей, заборони на міграцію, а також права мігрантів. Міграційні системи включають аналіз впливу міграції на соціокультурні процеси у країнах-приймачах та відправниках, включаючи адаптацію, міжкультурну взаємодію, конфлікти та інтеграцію.

У сучасному світі міжнародні міграційні процеси регулюються різними правовими документами на рівні міжнародних угод, регіональних домовленостей та національного законодавства. До ключових документів, які встановлюють норми та принципи міжнародного права з питань міграції відносять наступні:

1) Угода про правовий статус біженців (УГБС, яка прийнята у 1951 році, встановлює правовий статус біженців та права та обов'язки держав щодо них.

2) Міжнародна конвенція про захист прав всіх працівників-мігрантів та членів їхніх сімей, яка ухвалена у 1990 році, визначає права мігрантів та їхніх сімей та встановлює обов'язки держав-учасниць.

3) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП), який укладений в 1966 році, містить положення про свободу переміщення та права біженців.

4) Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (МПЕСКП), також укладений в 1966 році, містить положення про права мігрантів на працю, освіту та інші соціальні та економічні права.

5) Конвенція про права дитини (КПД), яка ухвалена у 1989 році, визначає права дітей-мігрантів та правила їхнього захисту.

На регіональному рівні, такі як Європейський Союз, існують також ряд регіональних угод та домовленостей, які регулюють міграційні процеси. Наприклад, Європейська конвенція про права людини та Хартія Європейського Союзу містять положення про права мігрантів та біженців. Крім того, кожна країна має своє власне національне законодавство, яке регулює міграційні питання.

Висновки до першого розділу

В результаті дослідження теоретичних основ міжнародних міграційних процесів були зроблені наступні висновки.

1. Під міжнародними міграційними процесами розуміється переселення осіб з однієї країни до іншої з метою постійного або тимчасового проживання та працевлаштування. Ці процеси включають рух осіб між країнами для різних цілей, таких як пошук роботи, навчання, об'єднання з родиною, отримання політичного притулку, покращення економічного стану тощо.

2. Дослідження дозволили умовно поділити теорії міжнародних міграцій на три групи, а саме: макроекономічні, мікроекономічні та глобалізаційні теорії. Кожна з них вносить свій внесок у розуміння складного міграційного процесу. З точки зору досліджуваних аспектів, міграційні теорії намагаються пояснити різноманітні прояви та особливості міжнародних міграційних процесів, включаючи їх причини, наслідки та динаміку.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1. Аналіз сучасного стану міжнародних міграційних процесів

Сучасні міжнародні міграційні процеси характеризуються різноманітністю та динамікою, багатоаспектністю та особливостями прояву в економічній, соціальній, географічній, політичній площині розвитку суспільства.

Слід зазначити, що статистичні дані про міжнародну міграцію дещо різняться у відповідних звітах різних організацій. Згідно даних Світового банку у Доповіді про світовий розвиток 2023 р., близько 184 млн людей проживають за межами країн свого громадянства (з яких 37 млн є біженцями), що складає 2,3 % населення світу. Майже половина з них знаходяться в країнах з низьким і середнім рівнем доходу [45].

Міжнародна організація з міграції (МОМ) у Доповіді про міграцію 2022 р. оцінює кількість міжнародних мігрантів в 281 млн осіб (з них 26 млн є біженцями), що дорівнює 3,6 % світового населення [47]. Ця кількість враховує людей, які народилися в іншій країні та/або мали іноземне громадянство. Загалом за останні п'ять десятиліть кількість міжнародних мігрантів зростає. За глобальними оцінками, у 2020 р. загальна кількість людей, які мешкали у країні, яка не була країною їхнього народження, становила 280,6 млн, що на 128 млн більше, ніж у 1990 р., і втричі перевищувала оціночну кількість мігрантів у 1970 р.

За період з 2000 р. по 2020 р. кількість міжнародних мігрантів збільшилася з 173 млн осіб до 281 млн осіб, біженців і внутрішньо переміщених осіб понад вдвічі – з 14 до 26 млн осіб і з 21 до 55 млн осіб відповідно. Переважна більшість людей продовжує жити в тих країнах, де вони народилися, лише кожен тридцятий є мігрантом.

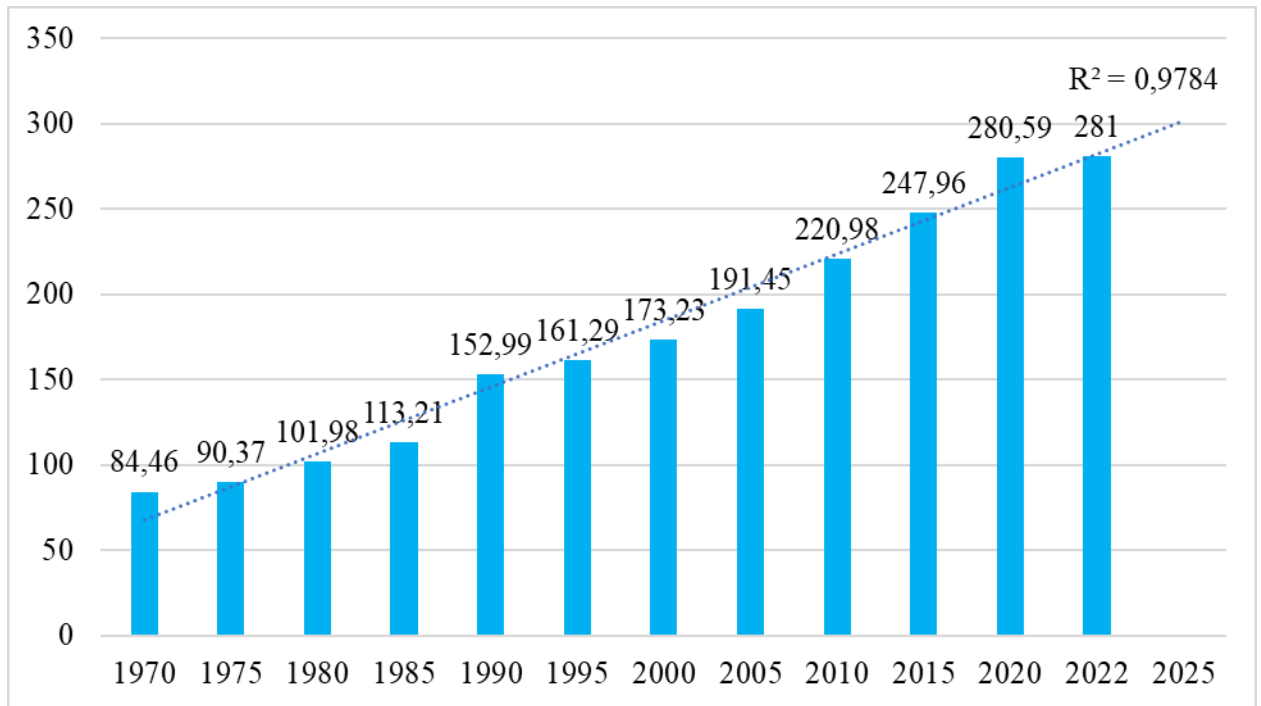

Рис. 2.1. Світова динаміка міжнародних мігрантів за період 1970–2022 рр. та прогноз до 2025 р., млн осіб [39].

При збереженні нинішньої частки міжнародних мігрантів на рівні 3,5% кількість мігрантів зростала б у міру зростання світового населення, до середини XXI ст. прогнозована кількість міжнародних мігрантів досягне 343 млн осіб.

Характерною особливістю міжнародних міграційних процесів є їхня різноманітність, яка проявляється в країнах з будь-яким рівнем доходів. В країнах з низьким і середнім рівнем доходу більшість мігрантів складають приблизно 79 млн осіб, що складає 43% світових мігрантів. Причини міграції здебільше економічні: деякі переїхали заради можливостей знайти роботу, наявні соціальні, сімейні чи інші причини (у більшості країн детальні дані відсутні), також до цієї статистики включають близько 27 млн біженців.

Мігранти в більшості країн з низьким і середнім рівнем доходу становлять відносно невелику частку від кількості населення, але в деяких країнах, таких як Колумбія, Кот-д'Івуар, Джибуті, Габон, Йорданія, Ліван деякі мігранти зрештою отримати громадянство країни призначення. За

період 2000 - 2020 рр. спостерігається збільшення темпів міграції з країн з низьким і середнім рівнем доходу до країн із високим доходом [45].

Таблиця 2.1

Розподіл країн-призначення мігрантів за рівнем доходу, 2023 р. [45].

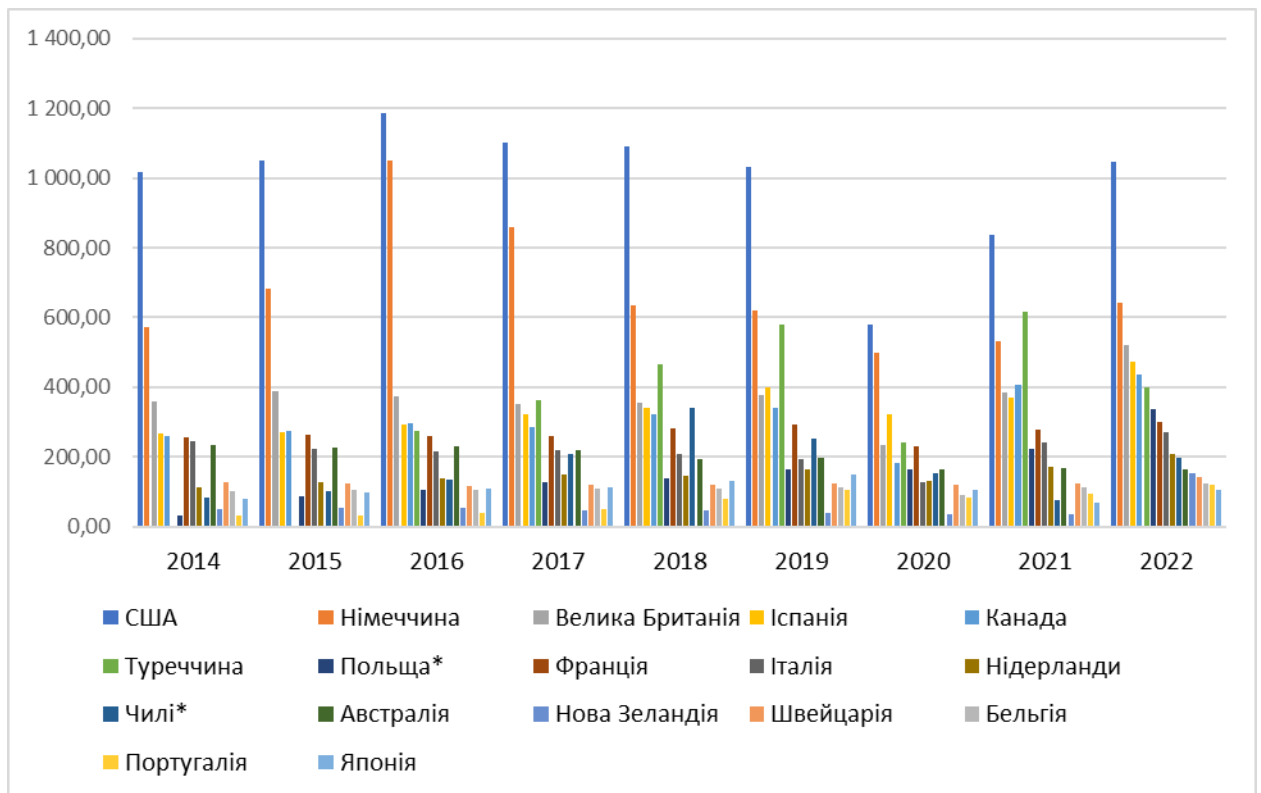
	Всього мігрантів		в т.ч. економічні мігранти		в т.ч. біженці	
	млн осіб	%	млн осіб	%	млн осіб	%
Країни з низьким і середнім рівнем доходу	79	43	51	28	27	15
Країни з високим рівнем доходу (ОЕСР)	74	40	65	35	9	5
Країни-члени Ради співробітництва арабських держав Перської затоки	31	17	31	17	-	-

В країнах з високим рівнем доходу (ОЕСР) проживають близько 74 млн мігрантів та біженців, які включають як висококваліфікованих, так і низькокваліфікованих працівників, мігрантів за студентськими візами, а також мігрантів без документів. Спостерігається велика частка циркулярних мігрантів, яка складає близько 35 % у Європейському Союзі. Серед них є мігранти, що мають широкі права на проживання, як, наприклад, 11 млн громадян ЄС, які проживають в іншій європейській країні, та 13,6 млн власників грін-карт у США. Також серед них приблизно 10 млн біженців, які отримують міжнародний захист. Одні мігранти переїжджають тимчасово до країн ОЕСР з високим рівнем доходу, інші – мають наміри зрештою надовго залишитися та отримати громадянство. Близько 62 млн натуралізованих за країною громадян налічується по всьому світу.

Майже всі з приблизно 31 млн мігрантів, які проживають у країнах-членах Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (Саудівська Аравія, ОАЕ, Кувейт, Катар, Оман та Бахрейн), мають тимчасовий статус, як правило, це багаторічна робоча віза з можливістю продовження. Загалом мігранти складають приблизно половину населення цих країн, якщо виключити Саудівську Аравію, то – близько 79 %. Затребувані як

висококваліфіковані спеціалісти, так і низькокваліфіковані робітники для виконання нескладної роботи, однак, лише висококваліфікованих мігрантів можуть супроводжувати їхні родини. Країни Перської затоки не приймають велику кількість біженців.

На рис. 2.2 продемонстрована динаміка міграції постійного типу в окремі країни ОЕСР (тис. осіб) за період 2014-2022 рр., вибір цих країн зумовлений показником міграції понад 100 тис. осіб у 2022 р.

* за національною (нестандартизованою) статистикою

Рис. 2.2. Динаміка міжнародної міграції постійного типу в окремі країни ОЕСР (тис. осіб), 2014-2022 рр. [52]

Кількість країн, що приймають основні потоки мігрантів, досить обмежена. Майже дві третини всіх міжнародних мігрантів проживали лише у 20 країнах світу. Найбільша кількість міжнародних мігрантів (50 млн осіб) проживала в Сполучених Штатах Америки, Саудівській Аравії, Німеччині, Російській Федерації, Великій Британії. Порівняно з 2000 р. у 2020 р. суттєво

зросла частка міжнародних мігрантів у ОАЕ, Саудівській Аравії та Великій Британії (рис. 2.3).

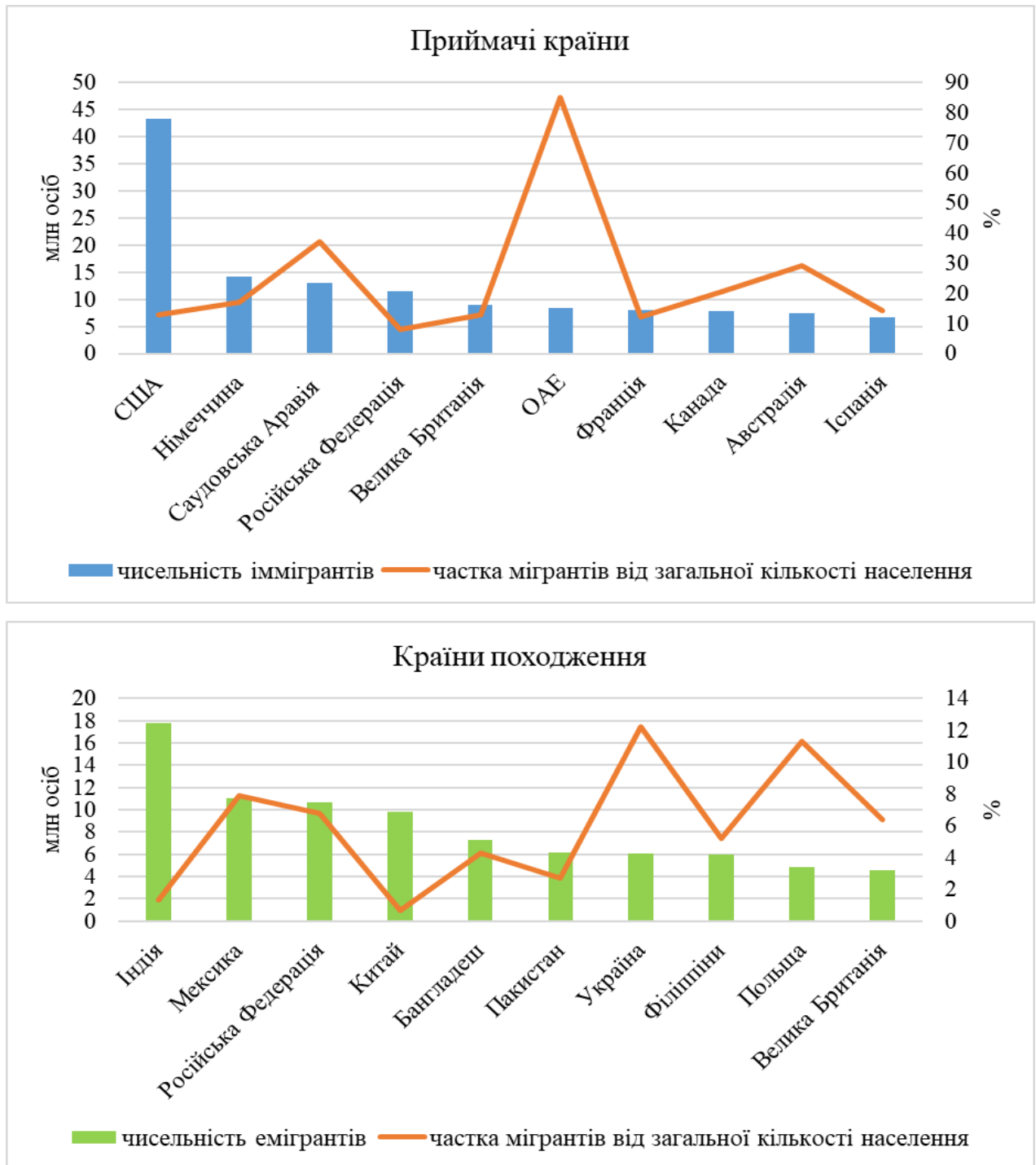

Рис. 2.3. Топ-10 приймаючих країн (призначення) і країн походження міжнародних мігрантів у 2020 р. за чисельністю (млн осіб) і часткою загальної кількості населення (%) [39].

ОАЕ є країною світу з найбільшою часткою міжнародних мігрантів. Найбільші річні прирости мігрантів за 2021-22 рр. зафіксовані у Новій

Зеландії (+337,4%), Ізраїлі (+191,3%), Чилі (+159,2%), Ірландії (+76,4%). Скоротився потік мігрантів з Туреччини (-35%), Чеської Республіки (-28,6%), Естонії (-13,2%), Словацької Республіки (-13,9%), Австралії (-1,9%).

За період 2019-22 рр. спостерігалася позитивна тенденція на збільшення міграційних потоків у Новій Зеландії (+303,7%), Ізраїлі (+123,4%), Польщі (+105,1%), Мексиці (+82,8%); низхідна тенденція – у Греції (-53,5%), Туреччині (-30,9%), Японії (-29,3%), Словацькій Республіці (-28,3%).

Розрив у економічному розвитку країн призводить до того, що основні потоки мігрантів формуються з відносно невеликої кількості країн світу. Двадцять найбільших країн походження мігрантів складають майже половину (49 %) від усіх міжнародних мігрантів у світі, що свідчить про несприятливі умови життя та праці в країнах, з яких відбувається відтік населення. Станом на 2020 р. найбільша кількість населення за кордоном перебувала з Індії, Мексики, Росії, Китаю та Бангладеш. Порівняно з 2000 роком найбільший приріст кількості емігрантів спостерігався в Індії (з 8 до 16 млн осіб), Мексиці (з 9,6 до 13 млн осіб), Китаї (з 5,8 до 10 млн осіб); до двадцятки країн-лідерів за кількістю емігрантів потрапили Сирія, Румунія та Єгипет.

За оцінками МОМ, у 2020 р. в Європі проживало 86,7 млн міжнародних мігрантів, а в Азії – 85,6 млн. За даними МОМ, кількість міжнародних мігрантів, які проживають у цих двох регіонах, постійно зростає з 2005 року. У Латинській Америці та Карибському басейні кількість міжнародних мігрантів зростає найшвидше. Динаміка регіонального розподілу міграційних потоків в світі представлена у табл. 2.2.

Не зважаючи на зростання міграційних потоків, частка міжнародних мігрантів в Азії, Африці, Латинській Америці не перевищує 2 % від загальної кількості населення регіону, натомість у Європі, Північній Америці та

Океанії частка міжнародних мігрантів складає щонайменше 10 % від загального населення території [44, 47].

Таблиця 2.2

Динаміка регіонального розподілу міграційних потоків в світі, млн осіб [47].

Регіон	Роки				
	2000	2005	2010	2015	2020
Африка на південь від Сахари	13,1	14,2	15,8	20,7	22,2
Північна Африка і Західна Азія	20,3	23,1	32,6	42,2	49,7
Центральна та Південна Азія	20,1	18,8	19,6	19,2	19,4
Східна та Південно-Східна Азія	10,5	12,9	15,7	18,1	19,5
Латинська Америка і Карибський басейн	6,5	7,1	8,3	9,4	14,7
Океанія	2,9	3,1	2,9	3,1	3,1
Австралія та Нова Зеландія	5,1	5,7	6,8	7,7	9,1
Європа і Північна Америка	97,2	108,9	121,5	130,3	145,4
ВСЬОГО	173,5	191,6	220,2	247,6	280,1

З 2005 року кількість міжнародних мігрантів у регіоні Океанія зросла приблизно вдвічі. Міжнародні мігранти становлять більшу частку населення Океанії, ніж будь-який інший регіон. У 2020 р. 21,4 % усіх жителів Океанії, яка включає Австралію, Нову Зеландію та різні острівні країни й території Тихого океану, були міжнародними мігрантами. Північна Америка займає друге місце після Океанії, де мігранти становлять 15,7 % населення. В Європі мігранти становлять 11,6 % населення.

Напрями руху міжнародних мігрантів поступово змінюються порівняно з даними початку XXI століття. Найбільший міграційний приріст спостерігався між Африкою та Північною Америкою, середньорічний темп зростання кількості мігрантів з Африки до США та Канади становив 4,9 % або 1,5 млн осіб на рік. Для порівняння в країнах Азії зростання числа мігрантів з Африки становило в середньому 4,2 % [44].

У 2020 р. серед міграційних коридорів слід виділити зростання кількості мігрантів з Мексики до США, з Сирійської Арабської Республіки до Туреччини та з Індії до ОАЕ (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Топ-20 міжнародних міграційних коридорів між країнами (млн осіб), 2020 рік [39].

Серед найбільших сучасних міграційних криз, які значно вплинули на вимушену міграцію населення, можна відзначити наступні:

1. Сирійська криза, яка розпочалася з 2011 р. Військовий конфлікт у Сирії спровокував одну з найбільших масових міграцій в історії. Причинами є політичні репресії, військові дії, порушення прав людини та економічна нестабільність.
2. Так званий «Ріг Африки» (особливо Сомалі, Ефіопії, Еритрея) – країни цього регіону стикаються з військовими конфліктами, політичною нестабільністю, економічною бідністю та спекуляцією на людській торгівлі.

3. Міграційна криза в Латинській Америці, зокрема від країн Центральної Америки. Бідність, насильство, бандитизм та політична нестабільність в таких країнах, як Гондурас, Сальвадор, Гватемала, призводять до масової еміграції.
4. Міграція з Мексики до США є однією з найбільших міграційних потоків у світі. Економічні нерівності, низькі зарплати та обмежені можливості для заробітку в Мексиці стимулюють людей шукати роботу на півночі кордону. Високий рівень небезпеки, пов'язаний з насильством, кримінальністю та контролем наркокартелів призводять до вражаючої масової міграції населення до США. Мільйони мексиканців нелегально перетинають кордон щорічно, незважаючи на ризики та обмеження, пов'язані з нелегальною міграцією. Також важливо відзначити, що після економічної кризи та пандемії COVID-19 обсяги міграції можуть змінитися в залежності від ситуації в обох країнах.
5. Міграційна криза в Афганістані, яка виникла після відходу збройних сил Західного світу у 2021 р. Відхід міжнародних військ з Афганістану спровокував безпекову та гуманітарну кризи, що призвела до масової евакуації та міграції.
6. Міграційна криза в Сахельському регіоні Африки призвела до збільшення терористичної активності. Масову міграцію з цього регіону посилюють кліматичні зміни та економічна нестабільність.
7. Особливою трагедією для українців стала російська воєнна агресія проти України, яка спричинила масштабну міграцію українців за кордон.
8. Загострені відносини між Ізраїлем та Іраном, арабським світом провокують до міграційних процесів.

Ці міграційні кризи виникають внаслідок складної взаємодії різноманітних політичних, соціально-економічних та культурних факторів, які змушують людей шукати кращих умов життя та безпеки в інших країнах.

Свобода пересування людей є одним із фундаментальних стовпів Європейського Союзу, закріпленого в статті 21 Договору про функціонування ЄС. Громадяни країни ЄС можуть вільно жити в будь-якій іншій державі-члені ЄС протягом трьох місяців без будь-яких умов проживання в цій країні, після чого вони повинні підтвердити, що вони працюють, навчаються або мають достатні ресурси, щоб утримувати себе під час проживання в країна. Це фактично означає, що громадяни ЄС можуть вільно пересуватися між країнами ЄС, при цьому країни, які є частиною Шенгенської зони, навіть не вимагають від інших громадян ЄС проходити будь-який прикордонний контроль (станом на 2023 рік лише Болгарія, Кіпр, Ірландія та Румунія не є членами Шенгенська зона). Ситуація цих мігрантів у межах ЄС різко відрізняється від ситуації мігрантів з-за меж ЄС, яким потрібно подати заяву на отримання візи, щоб мати можливість проживати в будь-якій державі-члені ЄС. Крім того, мігранти з країн, що не входять до ЄС, можуть в'їжджати до ЄС як шукачі притулку, як це робили мільйони під час громадянської війни в Сирії (з 2011 року) та російсько-української війни (з 2022 року), а також інших конфліктів по сусідству з Європою [49].

Міграція людей з однієї країни-члена в іншу для роботи, навчання та проживання була одним із стовпів європейського проекту з моменту його заснування в 1950-х роках. У перші роки реалізації проекту, коли більшість держав-членів мали відносно подібні стандарти життя та зарплати, міграційні потоки всередині блоку були загалом низькими, за винятком ірландської еміграції до Великої Британії та італійської еміграції до Німеччини. Однак із вступом 8 колишніх комуністичних країн Центральної та Східної Європи до ЄС у 2004 р. міграційні потоки всередині союзу різко зросли. Оскільки багато країн, зокрема Німеччина, вирішили запровадити перехідний період,

який обмежував міграцію з нових держав-членів на сім років, ці потоки були спрямовані на країни, які прагнули міграції з країн ЦСЄ, зокрема Велику Британію, Ірландію та Швецію [49].

Після нормалізації права громадян країн-членів ЦСЄ на свободу пересування в межах ЄС громадяни цих країн емігрували до більшого кола країн. Румуни та поляки є двома найбільшими групами мігрантів в ЄС, і багато людей з цих країн мігрують до Німеччини, Італії та Іспанії на роботу. У відсотковому відношенні до населення Румунія є країною з найбільшою кількістю громадян серед інших країн ЄС, тоді як Хорватія та Болгарія мають такий же високий рівень міграції, причому більше 10 % населення проживає за кордоном у ЄС. Німеччина є країною-членом ЄС, яка приймає найбільшу кількість мігрантів усередині ЄС, у країні проживає понад 4,5 мільйона громадян, які не є громадянами ЄС. Однак у відсотках від населення Люксембург є країною ЄС з найбільшою кількістю мігрантів всередині ЄС: 38 % населення Великого Герцогства є мігрантами всередині ЄС.

26 країн-членів ЄС мали позитивне сальдо чистої міграції: Мальта (41,0‰), Чехія (30,9‰) та Естонія (29,5‰) мали найвищі показники чистої міграції у 2022 р., тоді як Греція (-0,2‰) була єдиною державою-членом, яка зафіксувала від'ємний показник чистої міграції [49].

Серед 20 країн-членів ЄС із зростанням населення у 2022 р., 6 країн (Ірландія, Франція, Кіпр, Люксембург, Мальта, Швеція та Франція) продемонстрували як природний приріст, так і позитивну чисту міграцію, що сприяло збільшенню населення. У 14 країнах-членах (Бельгія, Чехія, Данія, Німеччина, Естонія, Іспанія, Латвія, Литва, Нідерланди, Австрія, Португалія, Румунія, Словенія, Фінляндія та Чехія) позитивна чиста міграція була рушієм зростання населення, оскільки природний приріст був від'ємним. З 7 країн-членів ЄС, які мали скорочення чисельності населення протягом 2022 р., лише в Греції спостерігалось зменшення чисельності населення через від'ємний природний приріст та від'ємну чисту міграцію. Для інших 6 країн

(Болгарія, Хорватія, Італія, Угорщина, Польща, Словаччина та Угорщина) ефект позитивної чистої міграції був недостатнім, щоб компенсувати від'ємний природний приріст [49].

Безперервний наплив мігрантів, особливо нелегальних, які покинули свої домівки з надією на пошук кращого життя через проблеми в Північній Африці та на Близькому Сході, є найбільш актуальною проблемою сьогодення для ЄС.

Європейська міграційна криза 2015-2016 років була складною ситуацією, яка виникла з кількох причин, зокрема, військово-політичних, соціально-економічних, безпекових. У цей період було декілька конфліктів у регіоні Близького Сходу та Північної Африки, таких як війна в Сирії, конфлікт в Іраку та Лівії, що призвели до масового переселення населення з цих регіонів. Багато країн у регіоні також стикалися з економічною нестабільністю та високим рівнем безробіття, що примусило багатьох людей шукати кращих можливостей життя в інших країнах, зокрема в Європі. Більшість мігрантів шукали притулок від переслідувань, війни та насильства, сподівалися знайти безпечність та захист у країнах Європейського Союзу.

Слід відзначити, що європейські країни не завжди були готові до такого великого припливу мігрантів і не мали ефективних механізмів міграційного управління цим процесом. Це призвело до хаосу на кордонах, а також до проблем з прийняттям, розміщенням та інтеграцією мігрантів.

Незважаючи на те, що рекордно високі міграційні потоки в ЄС, які були зафіксовані у 2015-2016 рр. через європейську міграційну кризу (1,8 млн осіб), скоротилися у 2017 р., все ж приплив нелегальних мігрантів залишається на досить високому рівні. У 2022 році через російське вторгнення в Україну, кількість випадків незаконного перетину кордону ЄС знову зросла до 331 тис. осіб (рис. 2.5).

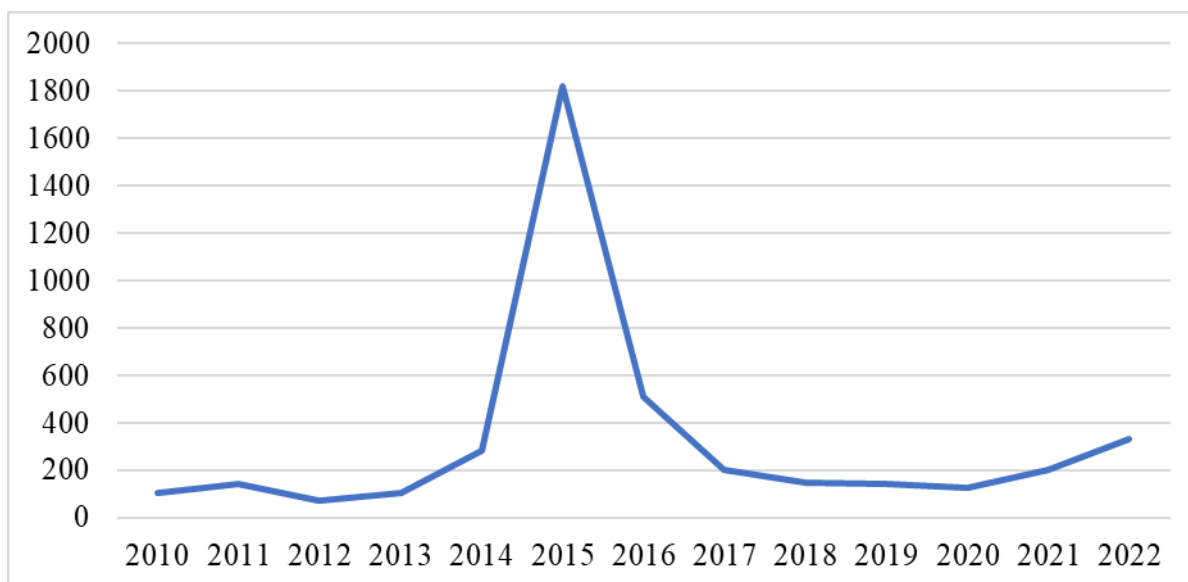

Рис. 2.5. Динаміка нелегальних мігрантів в ЄС за період 2009-2022 рр., тис. осіб [49].

Вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року призвело до того, що величезна кількість українців покинула свою охоплену війною батьківщину. Станом на листопад 2022 року, було зафіксовано приблизно 14,9 млн перетинів кордону з України, а також 7,4 млн перетинів кордону з Україною. Найпоширенішим пунктом призначення українських біженців у 2022 році була Польща, куди з України в'їхало понад 7,5 млн осіб. Завдяки цьому Польща є найбільшим реципієнтом фінансової допомоги від Європейського Союзу для країн, які приймають біженців з України [49].

Крім збройних конфліктів та економічної нестабільності іншими важливими причинами міграції до Європи були навчання, сім'я та інші, такі як релігія чи здоров'я. Лише в Нідерландах кількість міжнародних студентів зросла більш ніж утричі з 2006 по 2021 рік – приблизно з 31 500 у 2007 році до понад 115 000 у 2021 році.

Слід відзначити, що більшість біженців походять з обмеженої кількості країн походження або територіях притулку, однак їхня кількість постійно зростає. За період з 2016 по 2020 рр. глобальна чисельність біженців зросла на 2 млн осіб (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Чисельність біженців по країнах або територіях притулку
за 2016-2020 рр. [35]

	2016	2017	2018	2019	2020
Європа та центральна Азія	3084	2875	2996	4148	5940
Латинська Америка та Карибський басейн	358	371	379	411	454
Східна Азія та Тихоокеанський регіон	9607	10091	10027	9710	10815
Південна Азія	1713773	2422735	2403680	2366172	2397332
Близький Схід і Північна Африка	850282	859764	861608	866667	772203
Африка на південь від Сахари	5079280	6192173	6265018	6293088	6549892
Країни, що кваліфікуються як «найближчі сусіди»	3964972	4663842	4973499	4820130	4900634
Всього МАР	7656384	9488009	9543708	9540196	9736636

Сучасна міграція біженців спровокована різноманітними причинами, найпоширенішими є наступні:

1. Військові конфлікти та війни. По всьому світу ведуться військові конфлікти, які змушують мільйони людей залишати свої домівки, щоб уникнути насильства та переслідувань. Прикладами є війна в Сирії, конфлікт в Афганістані, війна в Україні та в Ємені, ізраїльсько-арабський конфлікт.

2. Політичні переслідування. Багато людей мігрують через політичні переслідування у своїх країнах. Це може відбуватися через політичні думки, відмінності від державної політики, релігійні переконання або національну належність.

3. Етнічні конфлікти, включаючи геноцид та етнічні чистки, національні проблеми можуть також примусити людей виїхати зі своїх рідних країн.

4. Екологічні катастрофи та зміни клімату. Зміна клімату призводить до екологічних катастроф, таких як повені, посухи та зсуви ґрунту, які можуть

руйнувати житлові райони та знищувати урожаї, змушуючи людей шукати безпечніше місце проживання.

5. Економічні проблеми та бідність. Багато людей мігрують через економічні проблеми у своїх країнах, такі як високий рівень безробіття, низькі заробітні плати та обмежені можливості заробітку.

Зростає загальна міграція осіб з вищою освітою, спостерігається тенденція до збільшення кількості жінок-мігрантів із вищою освітою в порівнянні з чоловіками-мігрантами відповідної освіти та низькокваліфікованими жінками-мігрантками. Частка жінок-міжнародних мігрантів за 2000-2020 рр. трохи скоротилася з 49,4% до 48% (рис.2.6).

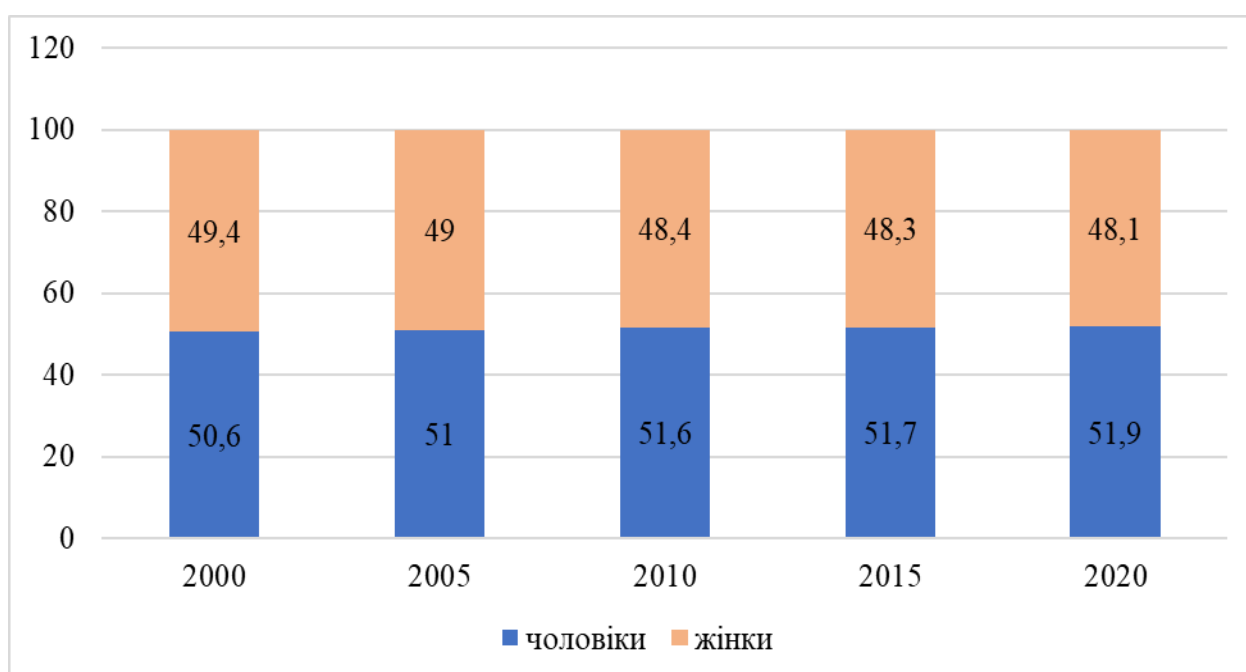

Рис. 2. 6. Динаміка розподілу міжнародних мігрантів за статтю у світі за період 2000–2020 рр., % [39].

Агентство ООН у справах біженців визнає, що війна в Україні викликала найшвидше зростання кризи біженців після Другої світової війни. ЄС забезпечив безперешкодний прийом біженців з України. Станом на вересень 2023 року в Європі було зареєстровано близько 6 млн українських біженців, основні потоки яких були спрямовані до країн ЄС, насамперед Німеччини, Польщі, Чехії, Іспанії, Італії та країн Балтії. Суттєве збільшення чисельності

мігрантів створює значні додаткові ризики безпеки цих держав, накладає істотне фінансове навантаження на їх бюджети (а також на сімейні бюджети громадян – платників податків на території ЄС), що в свою чергу, призводить до наростання антиєвропейських настроїв [50].

Мігранти з Східної Європи відрізняються від інших мігрантів рівнем своєї кваліфікації, більшість з них мають технічну та інженерну спеціальність, але лише незначна частина працює у висококваліфікованому секторі (наприклад, у IT-індустрії Польщі або фінансовій сфері Великої Британії). Для більшості сучасних мігрантів характерна циркулярна міграція, яка пов'язана з тимчасовою некваліфікованою роботою, так званими заробітчанськими поїздками. Слід відзначити, що цей регіон характеризується високим конфліктним потенціалом (від війни в Україні до заморожених конфліктів в Молдові, Грузії, Вірменії, Азербайджані).

2.2. Сучасні тенденції та перспективи розвитку міжнародних міграційних процесів

Розвиток міжнародних міграційних процесів характеризується різноманітністю та динамізмом. Сучасні тенденції свідчать про складність та мінливість міжнародних міграційних процесів та потребують уважного аналізу та ефективного управління з боку країн та міжнародних організацій.

Узагальнюючи аналітичні матеріали, можна визначити, що міжнародна міграція стане більш глобальною, оскільки попит на кваліфіковану та некваліфіковану робочу силу стрімко зростає як у традиційних, так і в нових країнах, привабливих для мігрантів. Сьогодні першу десятку країн, які приймають більше половини глобального потоку мігрантів, очолює «велика вісімка». Можливості для мігрантів компенсувати нестачу робочої сили в багатих країнах зберігаються, навіть коли економічне зростання цих країн сповільниться. У Німеччині до 2035 року чисельність молоді віком від 15 до

24 років знизиться на 25 % і становитиме близько 2,5 мільйона людей. У Японії кількість молодого населення знизиться на 25 %, або на 3 мільйона. Навіть у США, незважаючи на незначний приріст молоді, її частка від загальної чисельності населення знизиться з 14 до 12,8 % на найближчі чверть століття.

Вік та нерівність доходів створює парадокс. Передбачається, що економіки, які швидко розвиваються, все більше залучають трудових мігрантів. Тим не менш, якщо економічне зростання дозволяє молодим людям опонувати нові знання, то вони прагнуть скористатися перевагами, які дає міграція. Молоді люди за кордоном можуть розраховувати на кращу якість життя, ніж у своїй країні. Країни, які нещодавно перейшли в категорію розвинених, будуть пропонувати широку низку можливостей. У зв'язку зі стрімкою урбанізацією, обсяги будівництва житла та інфраструктури транспортних послуг в Азії та Африці у найближчі 40 років можуть приблизно зрівнятися із загальним обсягом такого будівництва у світі за всю його історію. Це створює величезні перспективи, як для кваліфікованих, і некваліфікованих трудових ресурсів. Багато країн з економікою, що розвивається – Бразилія, Китай та Туреччина – де частка молодого населення знижується, залучатимуть мігрантів з країн з молодим населенням, наприклад, з регіону до південь від Сахари та Південно-Східної Азії. У Бразилії, Китаї та Туреччині вже відзначається різке зниження народжуваності. Передбачається, що у 2030 році чисельність молодого населення Бразилії знизиться на 5 мільйонів, Китаю – на 75 мільйонів. В Туреччині теж спостерігатиметься невеликий спад.

Теоретично високі рівні міграції позитивно впливають на світовий розвиток. За оцінкою Світового банку, приріст мігрантів до 2025 року всього на 3 % призведе до 0,6 % зростання світового доходу, що приблизно складає 368 млрд доларів. При цьому країни, що розвиваються та мігранти з цих країн виграють більше, ніж корінні жителі розвинутих країн.

Очікується, що економічно розвинені країни будуть все більшою мірою розглядати міграційну політику як частину стратегії економічного зростання, особливо у міру зростання суперництва за висококваліфіковані трудові ресурси. У Китаї, можливо, спостерігатиметься зростання еміграції, оскільки кваліфіковані працівники шукають нові можливості в країнах з економікою, що швидко розвивається. У цей час зростання Китаю сповільниться за рахунок збільшення населення середнього віку. При цьому в Китаї можливий масштабніший потік імміграції, оскільки країні необхідні трудові ресурси для турботи та підтримки свого літнього населення.

З часом урядам доведеться активніше зайнятися управлінням руху населення, а не просто імміграцією. Адже окрім постійної міграції, зростає обсяг тимчасових переміщень. Розвиток глобального ринку праці потребує створення спеціалізованих міжнародних інститутів, які встановлюватимуть нові стандарти та відповідатимуть на нові виклики. Багато питань виникають з пенсіями, соціальними виплатами та медичними страховками при тимчасовому пересуванні людей, юридичними правами та обов'язками мігрантів. Для приваблення кваліфікованих трудових ресурсів у деяких країнах можуть піти на надання мігрантам таких прав, як голосування на місцевих виборах, яке можливе лише для власних громадян.

Серед найважливіших глобальних тенденцій розвитку міжнародних міграційних процесів визначимо наступні:

1. Продовжує зростати міжнародна міграція. Це викликано як глобалізацією та зближенням культур, так і змінами в економіці, політиці та демографії, що призвело до зростання загальної кількості міжнародних мігрантів у світі. Збільшення міграції дасть більше для економічного розвитку, ніж зняття всіх останніх бар'єрів на шляху до вільної торгівлі.

2. Більшість міграцій відбувається в межах певних регіонів, таких як Європейський Союз, Північна Америка та Південно-Східна Азія (регіональна

концентрація). Проте найбільший ріст спостерігається в регіонах з низьким та середнім рівнем доходів.

3. Відбуваються структурні зміни міграційних потоків. У багатьох країнах спостерігається збільшення внутрішньої міграції, коли люди переїжджають з сільських районів до міст або з менш розвинених країн до більш розвинених.

4. Змінюється структура мігрантської робочої сили. Зростає кількість висококваліфікованих мігрантів, таких як інженери, інформаційні технології фахівці та медичні працівники. Одночасно продовжується і масштабна міграція низькокваліфікованих працівників в сфері будівництва, сфері обслуговування та сільського господарства.

5. Збільшується число біженців та внутрішньо переміщених осіб через війни, конфлікти, природні катастрофи та політичні кризи, що створює гострі гуманітарні та соціальні проблеми.

Населення швидко зростає у країнах з низьким рівнем доходу, в країнах з високим рівнем доходу, навпаки, – скорочується. Країни з високим рівнем доходу старіють швидко, тоді як країни з нижчими доходами залишаються молодими. У країнах з високим рівнем доходу населення похилого віку невинно зростає, а чисельність населення працездатного віку зменшується. До 2050 року в країнах ОЕСР з високим рівнем доходу на кожну літню людину припадатиме менше двох осіб працездатного віку. Кількість дітей, народжених на одну жінку, швидко зменшується в країнах із середнім доходом країни. Багато країн із доходом вище середнього досягають частки людей похилого віку, як зазвичай країни з високим рівнем доходу [45].

Демографічні зміни стрімко призводять до глобальної конкуренції на ринку праці за працівників. Країни з високим і середнім рівнем доходу потребують значної робочої сили. В той же час країни з низьким рівнем доходу мають велику кількість безробітних або частково зайнятих молодих людей, але тільки деякі з них мають навички, які затребувані на світовому

ринку праці. Відзначається потенційна невідповідність попиту на робочу силу з пропозицією, тому більшості країн доводиться стикатися з важкими реаліями, якщо вони хочуть продовжувати розвиватися або процвітати.

Технологічні зміни, більш висока частка робочої сили, наталістська політика та пенсійні реформи можуть допомогти задовольнити потреби в робочій силі країн з високим і середнім рівнем доходу, але, на думку спеціалістів, цього буде недостатньо.

Технологічні зміни, автоматизація та технологічні інновації можуть підвищити продуктивність працівників і таким чином компенсувати їхнє скорочення. У деяких країнах участь робочої сили потенційно може бути збільшена, особливо для жінок у старіючих країнах, із середнім рівнем доходу, де участь нижча. Наприклад, Італія, Греція та Корея можуть збільшити участь жінок на ринку праці. Проте можливості для таких змін дещо обмежені в багатьох країнах з високим рівнем доходу,

Наталістська політика, яка направлена на стимулювання створення великих сімей серед корінного населення, мала неоднозначний і відносно обмежений вплив на країни. Старіння нації, депопуляція характерні для багатьох економічно розвинених країн. Наприклад, в Італії зараз проживає близько 2,4 млн дівчат віком до дев'яти років. Кожній з цих дівчат потрібно було б мати 3,3 дітей, щоб створити таке велике покоління, як покоління їхніх батьків, тобто різке підвищення коефіцієнта народжуваності з поточного 1,3 до 3,3. Так само, це стосується і, наприклад, Республіки Корея, де потрібно підвищитися коефіцієнт народжуваності з 0,89 до 4,7; Таїланду – з 1,34 до 3,17 відповідно.

Незбалансованість на ринку праці змушує деякі країни підвищити вік виходу на пенсію. В країнах ОЕСР з високим рівнем доходу співвідношення працездатного віку (20–64 роки) до осіб похилого віку становило 2,9 у 2022 році, а, ймовірно, до 2050 року воно знизиться до 1,85. Щоб зберегти приблизно таке ж співвідношення у 2050 році, пенсійний вік довелося б

збільшити в середньому на сім років. Спеціалісти МОМ зазначають, що процеси реформування пенсійного віку та програм соціального забезпечення в багатьох країнах Західної Європи будуть відбуватися дуже непросто.

Зміна клімату може призвести до великих, важких транскордонних переміщень, їх ступінь значною мірою буде визначатися як глобальною політикою, та і масштабом національного рівня. Серйозність майбутніх наслідків зміни клімату залежить від того, наскільки суспільство здатне стримати глобальне потепління в найближчій перспективі. Ризики для природи та людини зростають, на жаль, людство не в змозі повністю передбачити всі можливі наслідки глобального потепління та оцінити негативні ефекти цього впливу. Адаптація до змін клімату залежатиме від наявності відповідних фінансових інструментів для створення стійкості вразливих країн. Так, деякі багаті прибережні райони можуть мати ресурси, необхідні для реалізації інженерних проєктів і захисту від таких речей, як підвищення рівня моря. І навпаки, адаптація може бути важкою для бідніших сільських районів, і ризики переміщення та міграції будуть вище.

27-а Конференція сторін Рамкової конвенції ООН про зміни клімату, що відбулася у 2022 році, досягла історичної угоди щодо глобального фонду для втрат і збитків, пов'язаних із несприятливими наслідками зміни клімату. Це перспективний приклад колективних дій, спрямованих на допомогу країнам у збільшенні їхнього адаптивного потенціалу [45].

Глобальні міжнародні грошові перекази мають позитивну тенденцію. Наявні дані відображають загальне збільшення грошових переказів за останні десятиліття з 126 млрд доларів США у 2000 р. до 702 млрд доларів США у 2020 р. Незважаючи на прогнози значного скорочення міжнародних грошових переказів через COVID-19, у 2020 р. спостерігалось лише незначне падіння (2,4%) порівняно з 2019 р. [46]. Рис. 2.7 демонструє динаміку глобальних грошових переказів, прямих іноземних інвестицій та офіційної допомоги розвитку до країн з низьким і середнім рівнем доходу.

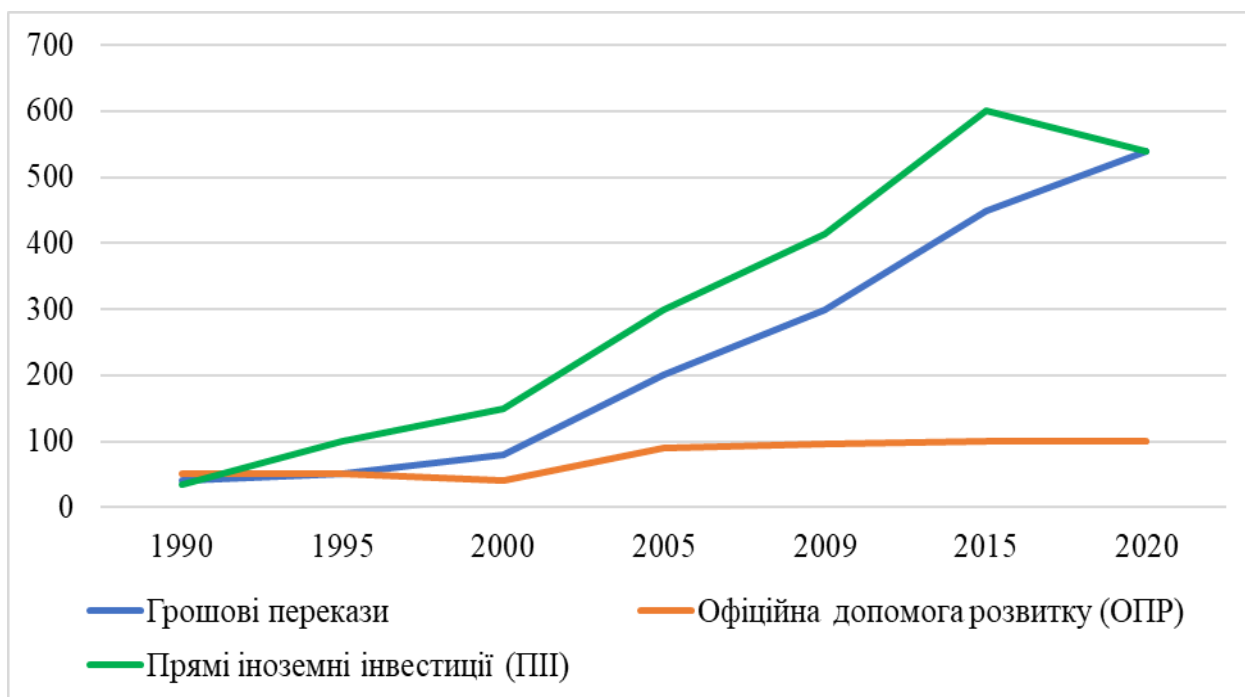

Рис. 2.7. Міжнародні потоки грошових переказів до країн із низьким і середнім рівнем доходу (млрд дол.) за період 1990–2020 рр. [46].

На фоні стабільно невеликої офіційної допомоги динаміка грошових переказів і прямих іноземних інвестицій виглядає більш привабливою.

Дані таблиці 2.4. демонструють зміни, які відбулися у десятці найбільших країн-одержувачів та країн-відправників грошових переказів за період з 2005 по 2020 рр.

До першої п'ятірки країн-одержувачів грошових переказів у 2020 р. входили Індія, Китай, Мексика, Філіппіни та Єгипет. Індія та Китай залишаються явними лідерами за загальним обсягом вхідних грошових переказів, вони значно випереджали інші країни – 83 млрд доларів США та 59 млрд доларів США відповідно.

Країни G7, Франція та Німеччина, як і раніше, починаючи з 2005 року, залишилися в топ-10 країн-одержувачів у світі в 2020 р. Слід зазначити, що більшість надходжень не є трансфертами домогосподарств, а пов'язані із заробітною платою транскордонних працівників, які працюють у Швейцарії, проживаючи у Франції чи Німеччині [46].

Таблиця 2.4

Топ-10 країн, які отримують/відправляють міжнародні грошові перекази
(2005–2020) (млрд дол.) [46].

Топ-10 країн-отримувачів грошових переказів			
2005 р.		2020 р.	
Китай	23,63	Індія	83,15
Мексика	22,74	Китай	59,51
Індія	22,13	Мексика	42,88
Нігерія	14,64	Філіппіни	34,91
Франція	14,21	Єгипет	29,60
Філіппіни	13,73	Пакистан	26,11
Бельгія	6,88	Франція	24,48
Німеччина	6,86	Бангладеш	21,75
Іспанія	6,66	Німеччина	17,90
Польща	6,47	Нігерія	17,21
Топ-10 країн-відправників грошових переказів			
2005 р.		2020 р.	
Сполучені Штати Америки	47,75	Сполучені Штати Америки	68,00
Саудівська Аравія	14,30	Об'єднані Арабські Емірати	43,24
Німеччина	12,71	Саудівська Аравія	34,60
Швейцарія	10,86	Швейцарія	27,96
Велика Британія	9,64	Німеччина	22,02
Франція	9,47	Китай	18,12
Республіка Корея	6,90	Російська Федерація	16,89
Російська Федерація	6,83	Франція	15,04
Люксембург	6,74	Люксембург	14,20
Малайзія	5,68	Нідерланди	13,92

Серед лідерів країн-одержувачів міжнародних грошових переказів є країни різного рівня економічного розвитку, з різних регіонів, що свідчить про відсутність єдиного географічного чинника трудової міграції. Це суперечить відомим стереотипам, що саме країна, що розвивається є країною-донором. Навпаки, ці доходи також є певним внеском у ВВП країни, що свідчить про позитивний вплив трудових іммігрантів.

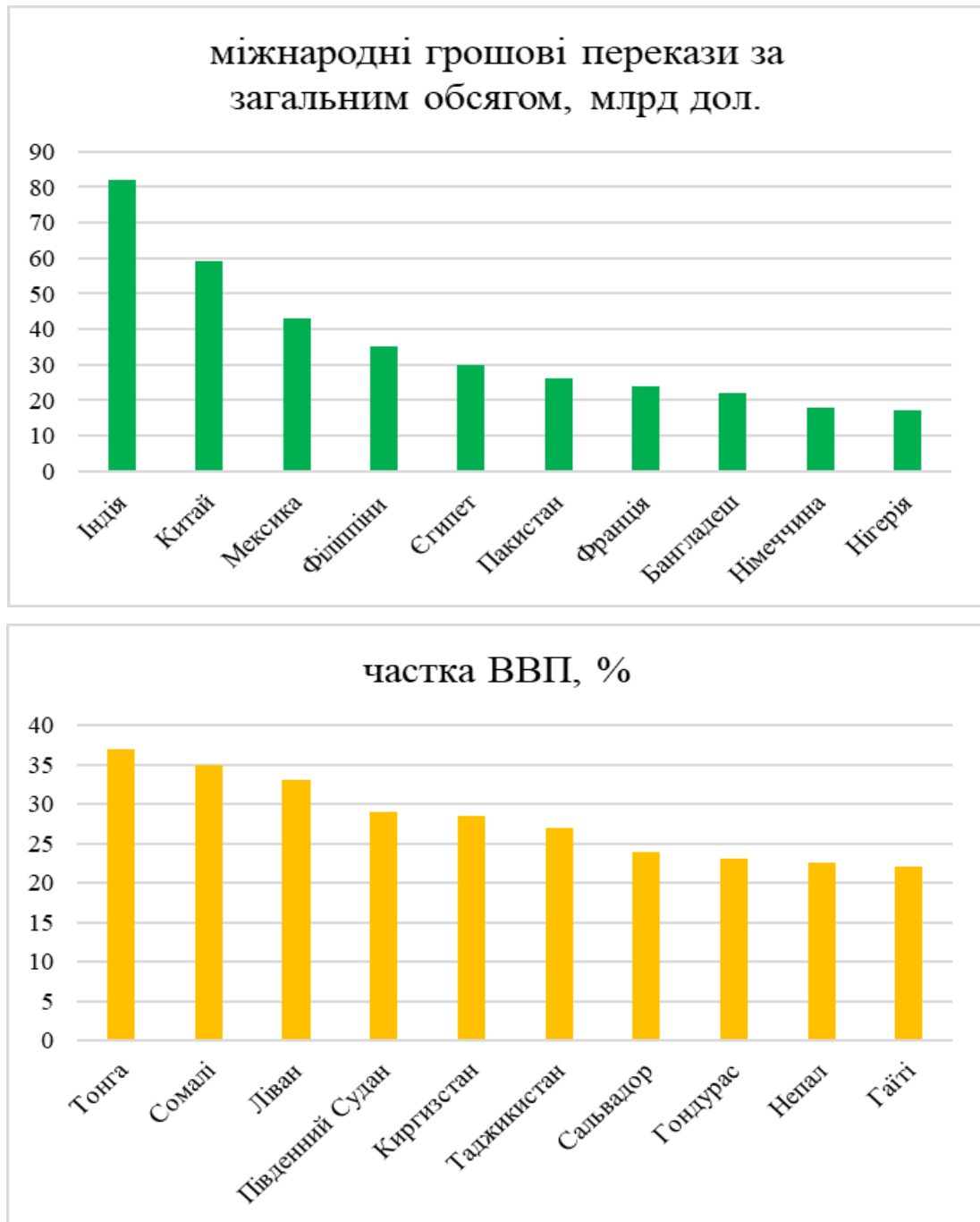

Рис. 2.8. Топ-10 країн/територій-одержувачів міжнародних грошових переказів за загальним обсягом у млрд дол. США і часткою ВВП, 2020 р. [46].

Лідером серед країн відправлення міжнародних грошових переказів за загальним обсягом є США. В топ-10 за цим показником входять переважно економічно розвинені країни, що цілком зрозуміло, виходячи з економічних причин.

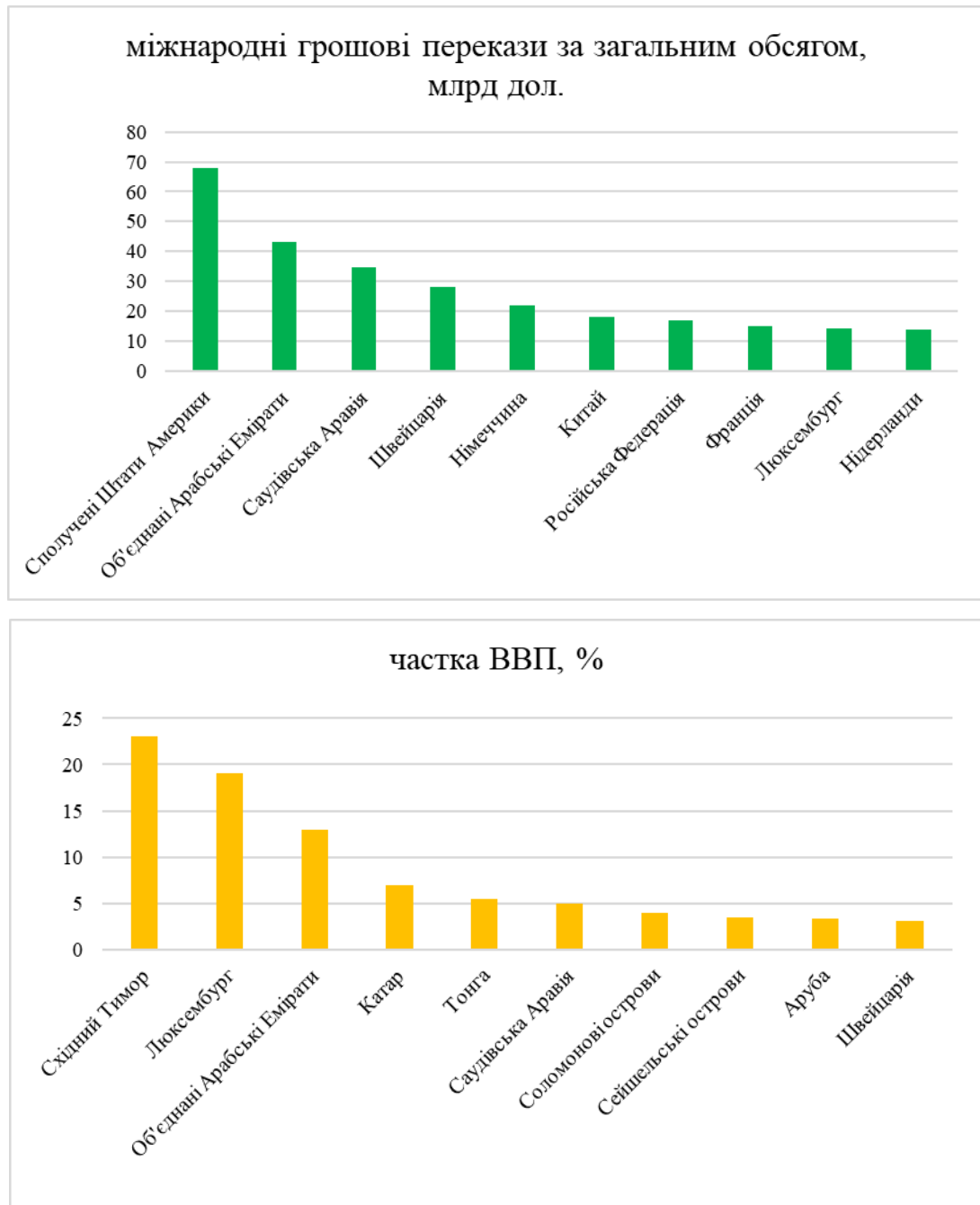

Рис. 2.9. Топ-10 країн/територій відправлення міжнародних грошових переказів за загальним обсягом у млрд дол. США і часткою ВВП, 2020 р. [46].

Розуміння змін у масштабі нових міграційних тенденцій і демографічних змін, пов'язаних із глобальними соціальними та економічними трансформаціями, допомагає суспільству зрозуміти мінливий, нестабільний світ і планувати майбутнє.

В якості прикладу позитивного впливу трудової імміграції можна привести цілеспрямовану роботу з впровадження особливої міграційної політики уряду Філіппін. Ця діяльність була спрямована на підготовчу та освітню роботу, розвиток системи фінансових і банківських послуг, створення інвестиційної та страхової інфраструктури. У результаті було створено понад 30 державних установ, які співпрацюють з мігрантами. Результатом багаторічної державної політики Філіппін стало виведення з тіні до 90% грошових переказів філіппінських трудових мігрантів [12].

Проаналізуємо сильні та слабкі сторони, можливості та загрози щодо умов розвитку міжнародних міграційних процесів.

Таблиця 2.5

SWOT-матриця умов розвитку міжнародних міграційних процесів

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Економічні переваги. 2. Культурний обмін та різноманітність. 3. Демографічні вигоди. 4. Інновації та підприємництво. 5. Гуманітарна допомога та захист. 6. Соціальний розвиток. 7. Співпраця та обмін знаннями.	1. Економічні труднощі, втрата людського капіталу. 2. Соціальні конфлікти. 3. Політичні напруги. 4. Ризики здоров'я та безпеки. 5. Відсутність захисту прав. 6. Екологічні наслідки.
Можливості	Загрози
1. Створення сприятливих умов для робочої міграції. 2. Розвиток освіти та навичок. 3. Нові можливості для освіти та кар'єри. 4. Сприяння розвитку в країнах походження. 5. Створення міжнародних угод та рамок співпраці. 6. Розвиток інфраструктури та послуг у країнах-приймачах. 7. Забезпечення доступу до основних прав та послуг. 8. Підтримка інтеграційних програм.	1. Надмірне навантаження на ресурси приймаючих країн. 2. Соціальні та етнічні конфлікти. 3. Зростання ксенофобії та іншого радикалізму. 4. Збільшення ризику поширення захворювань та інших глобальних проблем. 5. Відтік кваліфікованої робочої сили. 6. Посилення інституційних проблем у приймаючих країнах. 7. Збільшення освіти та свідомості.

До сильних сторін умов розвитку міжнародних міграційних процесів можна віднести:

1. Економічні переваги. Міжнародні міграційні процеси можуть сприяти економічному розвитку. Міграція дозволяє людям знаходити кращі можливості заробітку та поліпшувати свій економічний статус. Це може приносити вигоди як для країн походження, де зменшується безробіття і зростає відправка грошових переказів, так і для країн-приймачів, де мігранти забезпечують робочу силу для різних галузей економіки.

2. Культурний обмін та різноманітність. Міграція сприяє культурному розмаїттю, обміну ідеями, традиціями та знаннями. Мігранти приносять з собою свої традиції, мови, культуру та кулінарні особливості, що збагачує культурний ландшафт країн, де вони проживають. Це стимулює культурний розвиток та розширення світогляду, сприяючи толерантності та взаєморозумінню.

3. Демографічні вигоди. В міру того, як деякі країни стикаються зі зменшенням народжуваності та старінням населення, міграція може допомогти поповнити ряди працездатного населення та зберегти демографічний баланс.

4. Інновації та підприємництво. Мігранти часто приносять із собою нові ідеї, технології та підприємницький дух, що сприяє інноваціям та стимулює економічний розвиток у приймаючих країнах.

5. Гуманітарна допомога та захист. Міграція дозволяє людям шукати притулку від конфліктів, переслідувань та природних катастроф. Це може врятувати життя та забезпечити безпеку для мігрантів та їхніх сімей.

6. Соціальний розвиток. Міграція може стимулювати соціальний розвиток, включаючи вплив на освіту, здоров'я та інші сфери життя. Мігранти можуть вносити вагомий внесок у розвиток культури, науки, мистецтва та інших сфер.

7. Співпраця та обмін знаннями. Міграція може сприяти міжнародній співпраці та обміну знаннями, які можуть бути корисними для економічного, соціального та культурного розвитку країн.

Сильні сторони показують, що міграція може мати важливе значення для розвитку суспільств та покращення якості життя людей.

До слабких сторін умов розвитку міжнародних міграційних процесів можна віднести:

1. Економічні труднощі. Міграція може призвести до економічних труднощів як для країн походження, так і для країн-приймачів. Наприклад, економічні навантаження на інфраструктуру, житловий ринок та соціальні служби можуть збільшуватися у країнах-приймачах, тоді як країни походження можуть втрачати висококваліфіковану робочу силу, людського капіталу, що може негативно вплинути на економічний розвиток та інновації.

2. Соціальні конфлікти. Міграційні потоки можуть викликати соціальні конфлікти у країнах-приймачах, особливо коли існують проблеми з інтеграцією мігрантів, або коли вони конкурують за ресурси та робочі місця з місцевим населенням.

3. Політичні напруги. Міграція може стати джерелом політичних напруг у країнах-приймачах, особливо коли виникають дискусії щодо міграційної політики, контролю кордонів та надання статусу біженця.

4. Ризики здоров'я та безпеки. Міграція може створювати ризики здоров'я та безпеки для мігрантів, зокрема внаслідок небезпечних умов проживання, незабезпеченості медичної допомоги та вразливості перед злочинністю та експлуатацією.

5. Відсутність захисту прав. Мігранти часто стикаються з відсутністю захисту своїх прав, включаючи права на працю, житло та доступ до освіти та охорони здоров'я. Вони можуть також бути піддані дискримінації та насильству.

6. Екологічні наслідки. Збільшення міграційних потоків може призвести до негативних екологічних наслідків, таких як забруднення навколишнього середовища та зменшення природних ресурсів у регіонах, де мігранти концентруються.

Розуміння слабких сторін дозволяє враховувати їх при розробці політики та стратегій управління міграційними процесами для мінімізації негативних наслідків і максимізації переваг для всіх зацікавлених сторін.

До можливостей умов розвитку міжнародних міграційних процесів можна віднести:

1. Створення сприятливих умов для робочої міграції. Економічно розвинені країни сприяють робочій міграції, пропонуючи програми робочих віз та робочих ліцензій для приваблення кваліфікованих працівників, тим самим стимулюється економічний розвиток та інновації.

2. Розвиток освіти та навичок. Інвестиції у навчання та розвиток навичок можуть підвищити конкурентоспроможність робочої сили в країнах походження, зменшуючи тиск на міграцію за кордон.

3. Нові можливості для освіти та кар'єри. Міграція може надати людям нові можливості для отримання освіти, розвитку кар'єри та покращення їхнього соціального статусу. Відкриття нових ринків праці може стимулювати інновації та підвищувати продуктивність.

4. Сприяння розвитку в країнах походження. Запровадження програм розвитку та інвестицій у країнах походження може зменшити економічні та соціальні причини міграції, сприяючи створенню нових можливостей для місцевого населення.

5. Створення міжнародних угод та рамок співпраці. Міжнародні угоди та рамки співпраці можуть сприяти керуванню міграційними потоками та забезпечити захист прав мігрантів.

6. Розвиток інфраструктури та послуг у приймаючих країнах. Інвестиції у розвиток інфраструктури та послуг у приймаючих країнах можуть зменшити негативний вплив міграційних потоків на соціальну та економічну інфраструктуру.

7. Забезпечення доступу до основних прав та послуг. Забезпечення мігрантам доступу до основних прав та послуг, таких як освіта, охорона

здоров'я, житло та працевлаштування, сприяє їхній інтеграції та зменшує соціальні конфлікти.

8. Підтримка інтеграційних програм. Розвиток програм інтеграції для мігрантів, які включають мовні курси, культурні орієнтації та підтримку у працевлаштуванні, сприяє успішній адаптації та включенню мігрантів у нове суспільство.

Зазначені вище можливості вказують на широкий спектр дій, які можуть бути прийняті для стимулювання позитивних аспектів міжнародних міграційних процесів та зменшення їхніх негативних наслідків.

До загроз розвитку міжнародних міграційних процесів можна віднести:

1. Надмірне навантаження на ресурси приймаючих країн. Збільшення міграційних потоків може призвести до надмірного навантаження на ресурси приймаючих країн, такі як житло, охорона здоров'я та освіта, що може призвести до економічних, соціальних та політичних проблем.

2. Соціальні та етнічні конфлікти. Міграція може збільшувати соціальні та етнічні напруги в приймаючих країнах, особливо якщо мігранти стикаються з дискримінацією, виключенням або конкуренцією за ресурси з місцевим населенням.

3. Зростання ксенофобії та іншого радикалізму. Міграційні потоки можуть підживлювати ксенофобію та інший радикалізм серед деяких груп населення у приймаючих країнах, що може призвести до соціальних та політичних конфліктів.

4. Збільшення ризику поширення захворювань та інших глобальних проблем. Міграція може сприяти поширенню захворювань та інших глобальних проблем, зокрема коли мігранти перетинають кордони з регіонами, де поширені хвороби або інші загрози.

5. Відтік кваліфікованої робочої сили. Збільшення міграції може призвести до відтоку кваліфікованих працівників з країн походження, що може погіршити економічну та соціальну ситуацію у цих країнах.

6. Посилення інституційних проблем у приймаючих країнах. Збільшення міграції може посилити інституційні проблеми у приймаючих країнах, такі як корупція, недостатність законодавства та відсутність ефективних механізмів управління міграційними потоками.

7. Збільшення ризику тероризму та злочинності. Мігранти можуть стати вразливими перед рекрутами терористичних організацій або можуть бути втягнуті у злочинні угруповання, що створює загрозу для безпеки у приймаючих країнах.

Зазначені загрози вказують на необхідність розробки комплексної та урівноваженої міграційної політики, яка враховує як позитивні, так і негативні аспекти міграційних процесів та спрямована на мінімізацію ризиків та максимізацію переваг для всіх сторін.

Перспективи розвитку міжнародних міграційних процесів пов'язані з демографічними тенденціями, такими як збільшення вікової структури населення, висока популяційна та економічна динаміка в країнах з низькими доходами. Зростаюча глобалізація та інтеграція ринків праці сприяють міжнародній міграції, особливо для висококваліфікованих робітників та фахівців. Прогнозується подальше зростання потреби у міграції для задоволення потреб глобального ринку праці, цьому сприяє технологічний прогрес, зокрема у сфері зв'язку та транспорту, який зробить міграцію легшою та доступнішою. Конфлікти, війни, політична нестабільність, а також зміни в міжнародних відносинах, у законодавстві та політиці країн прийому можуть впливати на обсяги та напрямки міграційних потоків. Зміна клімату може призводити до зростання числа біженців та внутрішньо переміщених осіб через природні катастрофи, засухи, повені та інші кризові ситуації. Враховуючи ці та інші чинники, можна очікувати подальше зростання міжнародних міграційних процесів.

2.3. Світовий досвід реалізації міграційної політики для України в сучасних умовах

Повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до безпрецедентного після Другої світової війни рівня міграції як в Україні, так і за її межами, зумовило найбільшу кризу біженців у Європі за понад сімдесят років. З кінця лютого 2022 року УВКБ ООН повідомляє про 13,4 млн випадків перетину кордону з України та 6,3 млн перетинів кордону в Україну. Це призводить до великих втрат людського капіталу, наслідки згубного впливу війни на економіку країни, бізнес, фізичне, психологічне, емоційне здоров'я людей, працевлаштування, освіту тощо вкрай негативні.

Демографічна ситуація в Україні характеризується негативними показниками, а саме низькою народжуваністю, високою смертністю, значним від'ємним природним приростом населення, починаючи з 1991 р. по теперішній час не було позитивного загального приросту. Загальна демографічна картина ускладнюється масової міграцією з України, депопуляцією населення.

Війна росії проти України призвела до гуманітарної кризи, вкрай негативно вплинула на демографічні тенденції. Внаслідок повномасштабного російського вторгнення у 2022 р. в Україну країну залишило майже 7 млн її громадян (це приблизно складає 12-15% від загальної чисельності населення України), тисячі українців стали внутрішньо переміщеними особами. Україна мала найбільше негативне сальдо чистої міграції. Коефіцієнт чистої міграції, за оцінками, склав у 2023 р. $-0,27\text{ ‰}$ [48].

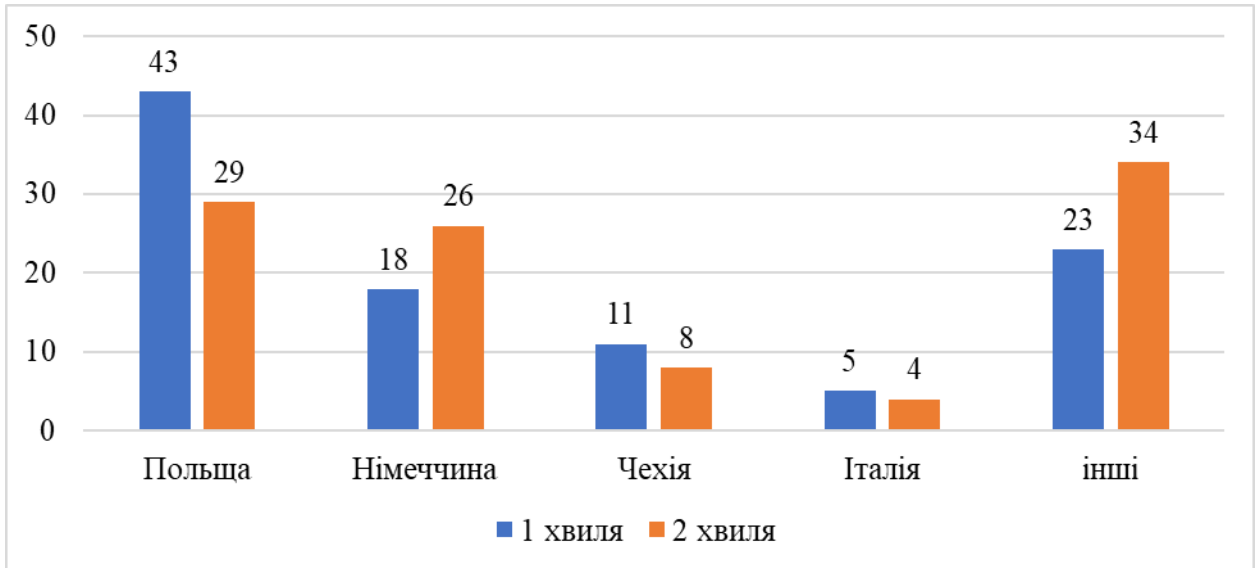

Рис. 2.10. Зміна розподілу українських біженців за країнами перебування у 2022-2023 рр., (%) [4].

Ключовими країнами-реципієнтами для українців у 2022 р. стали Польща, Німеччина, Чехія, Італія, Велика Британія. Міграція в Європі у 2023 р. поступово нормалізується.

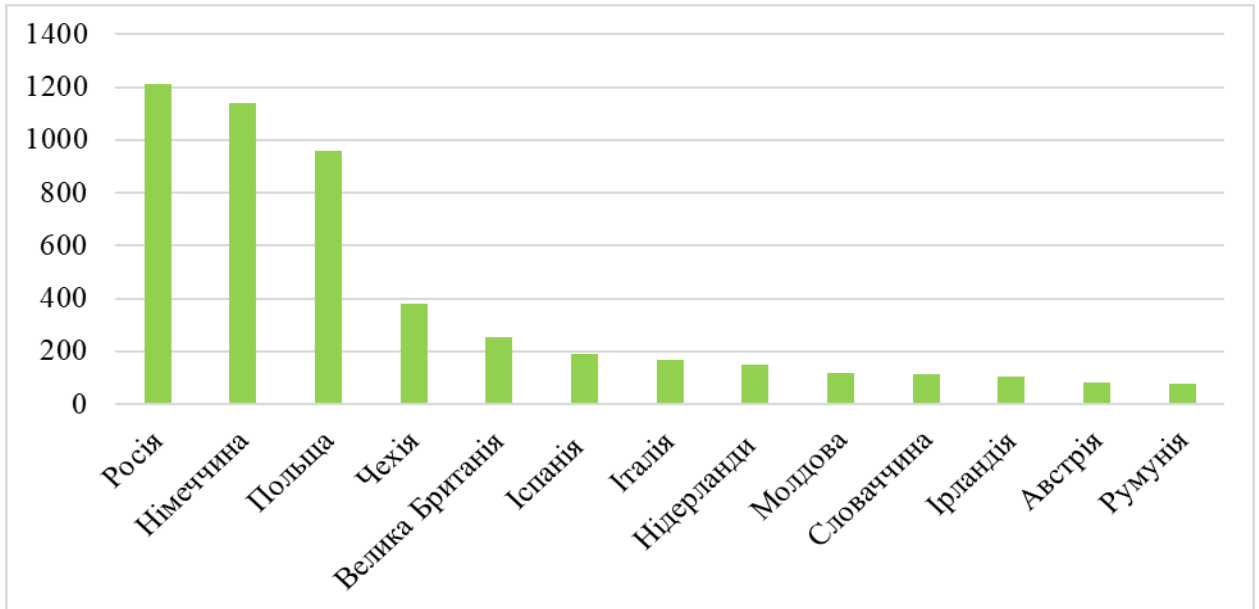

Рис. 2.11. Оцінна кількість українських біженців, зареєстрованих у Європі та Азії з лютого 2022 р. станом на березень 2024 р., з розбивкою по окремих країнах [36].

Понад 1,75 млн українців повернулися додому з-за кордону, залишивши Польщу, Румунію та Угорщину із великим дефіцитом чистої міграції. Інші країни Західної Європи, наприклад, як Німеччина, зазнали значного надлишку міграції у 2023 р.

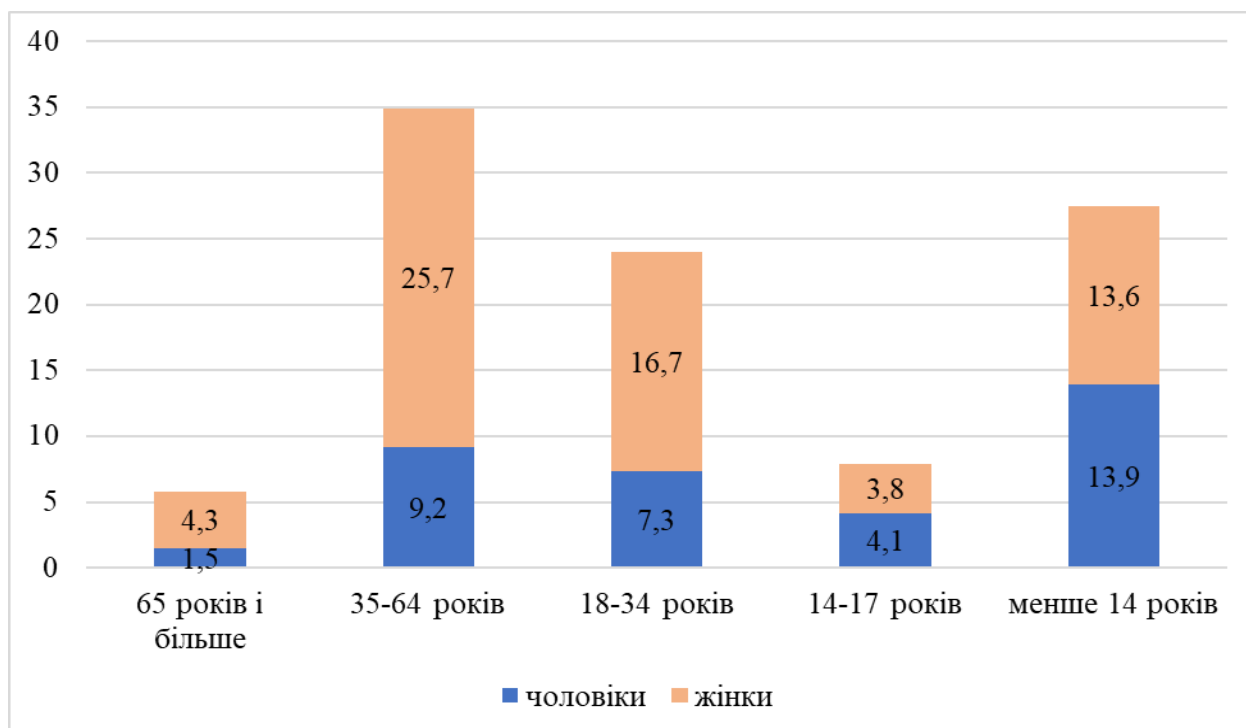

Рис. 2.12. Структура українських отримувачів тимчасового захисту за віком та статтю станом на березень 2023 р., (%) [4].

Станом на 28 грудня 2023 р. у Європі зафіксовано понад 6,3 млн українських біженців, по всьому світу – понад 6,5 млн. У сусідній Польщі зареєстровано найбільшу кількість перетинів кордону з боку України – близько 17,3 млн, за нею йдуть Угорщина, Румунія та росія [36].

За оцінками, Німеччина має найвищі загальні витрати на прийом біженців з України через російське вторгнення, яке почалося в лютому 2022 року, і становило приблизно 21,4 мільярда євро станом на грудень 2023 року. Польща, яка посіла друге місце, стала однією з країн, які прийняли більшість біженців з України. Чехія посідає третє місце за орієнтовною вартістю біженців – близько 5,4 млрд євро. [36].

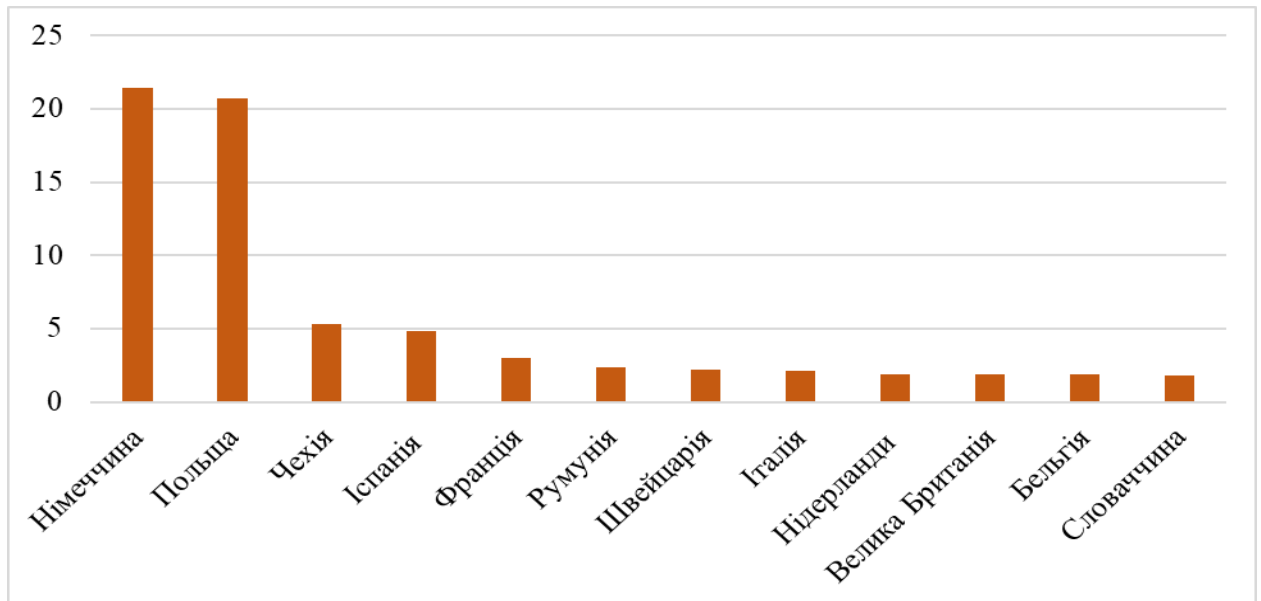

Рис. 2.13. Орієнтовні загальні витрати українських біженців в окремих країнах світу з березня 2022 року по грудень 2023 року (млрд євро) [36].

Як зазначають спеціалісти, причиною повернення чи неповернення українських біженців є, в першу чергу, їхня безпека, чим більше триває війна, тим більше невизначеною є ситуація, більш того, може стати незворотною. Неповернення вимушених мігрантів може коштувати Україні 113 млрд дол. недоотриманого ВВП за десять років, а це 45 млрд дол. недоотриманих податкових надходжень [53].

За даними Міністерства економіки України, щоб вийти на щорічний економічний приріст у 7% для відновлення країни, потрібно від 3,1 до 4,5 млн осіб робочої сили.

На першому місці з причин повернення українців додому стоїть безпековий чинник, із значним відривом далі їдуть економічний фактор (різниця у доходах, зарплаті, рівні та якості життя), неможливість самореалізації для більшості тих, хто виїхав у післявоєнний період, людський чинник (руйнування шлюбу внаслідок тривалого життя окремо один від одного, адаптація до життя за кордоном); правова ситуація тощо.

Фахівці Міжнародної організації з міграції розробили основні рекомендації щодо міграційної політики (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Основні рекомендації щодо міграційної політики

НАВИКИ МІГРАНТІВ І БІЖЕНЦІВ КОРИСТУЮТЬСЯ ВИСОКИМ ПОПИТОМ		
КРАЇНА ПОХОДЖЕННЯ Управління міграцією на користь скорочення бідності	КРАЇНА ПРИЗНАЧЕННЯ Максимізація вигод, зниження витрат	ДВОСТОРОННЯ СПІВПРАЦЯ Підвищення затребуваності
– стратегія; – грошові перекази; – знання; – формування професійних навичок та пом’якшення наслідків «відпливу мозку»; – захист.	– стратегія; – в’їзд та статус; – економічна інтеграція; – соціальна інтеграція; – надання підтримки громадянам.	– надання підтримки громадянам; – формування професійних навичок.
НАВИКИ БІЖЕНЦІВ НЕ КОРИСТУЮТЬСЯ ВИСОКИМ ПОПИТОМ		
ПРИЙМАЮЧА КРАЇНА Управління ситуацією виходячи із середньострокової перспективи та підвищення затребуваності	МІЖНАРОДНА СПІЛЬНОТА Покриття витрат спільно з країнами, що приймають	
– інститути та інструменти; – внутрішня мобільність; – самозабезпечення; – охоплення національними системами послуг.	– розподіл відповідальності; – рішення.	
НАВИКИ МІГРАНТІВ НЕ КОРИСТУЮТЬСЯ ПОПИТОМ		
КРАЇНА ПОХОДЖЕННЯ Зменшення потреби у проблемній міграції	КРАЇНА ТРАНЗИТУ Координація дій із країнами призначення	КРАЇНА ПРИЗНАЧЕННЯ Повага до гідності мігрантів
– стійкість до потрясінь; – освіта; – інклюзивний підхід.	– співробітництво	– повага; – додатковий захист; – легальні можливості в’їзду; – правозастосовна практика.
ЗМІНА ПІДХОДУ ДО РОЗРОБКИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ		
ДАНІ ТА ФАКТИ	ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ	НОВІ ГОЛОСИ
– гармонізація; – зміцнення доказової бази, інвестиції; – відкриті дані.	– нові чи розширені інструменти; – більш ефективне використання наявних інструментів.	– створення коаліцій країн, які стикаються з однаковими проблемами; – вітчизняні зацікавлені сторони; – думки мігрантів та біженців.

Складено за джерелом: [45]

Країни походження і країни призначення повинні керувати міграцією стратегічно. Завдання для країн походження полягає в тому, щоб максимізувати вплив трудової міграції на розвиток їхніх власних суспільств. Для країн призначення завдання полягає в тому, щоб визнати та використати потенціал міграції для задоволення своїх довгострокових потреб у робочій силі, одночасно ставлячись до всіх мігрантів гуманно та усуваючи соціальні наслідки, які хвилюють їхніх громадян. Міжнародна співпраця має вирішальне значення для вирішення цих проблем [45].

Україна може використовувати світовий досвід з реалізації міграційної політики для покращення своєї ситуації в цій сфері, застосувавши деякі рекомендації та механізми реалізації, запропоновані спеціалістами МОМ:

1. Україні слід розробити комплексну міграційну стратегію, яка враховуватиме потреби ринку праці, пропонуючи програми для приваблення кваліфікованих працівників, робочі візи та інші стимули для іноземних спеціалістів, демографічні тенденції, гуманітарні аспекти та інші фактори.

2. Україна повинна прийняти відповідні законодавчі акти, які будуть регулювати міграційні процеси та захищати права мігрантів, процедури для отримання віз, робочих ліцензій та інших видів дозволів на перебування.

3. Україна може взяти на озброєння кращі практики з інтеграції мігрантів у суспільство, включаючи програми освіти, мовного навчання, професійної підготовки та культурної адаптації.

4. Україні слід посилити контроль за нелегальною міграцією та підтримувати легальні канали міграції для забезпечення безпеки та захисту прав мігрантів.

5. Україна може активно співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як Міжнародна організація з міграції, Європейський союз та інші, для спільного керування міграційними потоками, розвитку міграційних програм та вирішення спільних проблем, для обміну досвідом та отримання підтримки в реалізації своєї міграційної політики.

Ці рекомендації можуть допомогти Україні покращити свою міграційну політику та забезпечити стабільний та ефективний розвиток у цій сфері, а механізми реалізації можуть сприяти створенню умов для розвитку міжнародних міграційних процесів, забезпечуючи взаємну вигідність для усіх зацікавлених сторін.

Висновки до другого розділу

В результаті дослідження особливостей та сучасних тенденцій розвитку міжнародних міграційних процесів були зроблені наступні висновки.

1. Розвиток міжнародних міграційних процесів характеризується різноманітністю та динамізмом. Продовжує зростати міжнародна міграція. Спостерігається збільшення темпів міграції з країн з низьким і середнім рівнем доходу до країн із високим доходом. Кількість країн, що приймають основні потоки мігрантів, досить обмежена. Не зважаючи на зростання міграційних потоків, частка міжнародних мігрантів в Азії, Африці, Латинській Америці не перевищує 2 % від загальної кількості населення регіону, натомість у Європі, Північній Америці та Океанії частка міжнародних мігрантів складає щонайменше 10 % від загального населення території. Серед міграційних коридорів слід виділити зростання кількості мігрантів з Мексики до США, з Сирійської Арабської Республіки до Туреччини, з Індії до ОАЕ, з України до європейських країн через міграційні кризи, пов'язані з військово-політичними, соціально-економічними, безпековими причинами. Безперервний наплив мігрантів, особливо нелегальних, є найбільш актуальною проблемою сьогодення для ЄС.

2. Серед найважливіших глобальних тенденцій розвитку міжнародних міграційних процесів визначимо наступні. Країни походження і країни призначення повинні керувати міграцією стратегічно. Завдання для країн походження полягає в тому, щоб максимізувати вплив трудової міграції на

розвиток їхніх власних суспільств. Для країн призначення завдання полягає в тому, щоб визнати та використати потенціал міграції для задоволення своїх довгострокових потреб у робочій силі, одночасно ставлячись до всіх мігрантів гуманно та усуваючи соціальні наслідки, які хвилюють їхніх громадян. Можливості для мігрантів компенсувати нестачу робочої сили в багатих країнах зберуться, навіть коли економічне зростання цих країн сповільниться. Головними загрозами розвитку країн є надмірні зовнішні борги, демографічні проблеми, зокрема, зниження темпів зростання населення, негативний природний приріст, старіння нації, міграційне навантаження, нелегальний наплив мігрантів та високий рівень безробіття, особливо серед молоді, внаслідок зростання економічної нестабільності в світі.

3. Повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до безпрецедентного після Другої світової війни рівня міграції як в Україні, так і за її межами, зумовило найбільшу кризу біженців у Європі за понад сімдесят років. Як зазначають спеціалісти, причиною повернення чи неповернення українських біженців є, в першу чергу, їхня безпека, чим більше триває війна, тим більше невизначеною є ситуація, більш того, може стати незворотною. Рекомендації спеціалістів МОМ можуть допомогти Україні покращити свою міграційну політику та забезпечити стабільний та ефективний розвиток у цій сфері, а механізми реалізації можуть сприяти створенню умов для розвитку міжнародних міграційних процесів, забезпечуючи взаємовигідність для усіх зацікавлених сторін.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження особливостей та тенденцій міжнародних міграційних процесів можна зробити наступні висновки.

1. Під міжнародними міграційними процесами розуміється переселення осіб з однієї країни до іншої з метою постійного або тимчасового проживання та працевлаштування. Міжнародна міграція впливає не тільки на національні ринки праці, але і на формування та функціонування глобального ринку праці, являючи собою багатогранне явище, яке перетворилося на один з найважливіших елементів міжнародних економічних відносин. Інтенсифікація міжнародних міграційних процесів зумовлена різними причинами, такими як демографічні зміни, пошук кращих можливостей для праці, навчання, політичні обставини або економічні нерівності у країні походження, розвиток глобалізації, технологічного прогресу, транспортних та інформаційних засобів, наявність конфліктів, природні та екологічні катастрофи тощо. Вчені класифікують міжнародну міграцію за різними критеріями: кінцевою метою, причинами переміщення, характером і тривалістю, дотримання правових процедур, напрямком руху, терміном перебування, законністю. Дуже важливим аспектом є мотивація міграції.

2. Аналіз існуючих теорій міжнародних міграцій показує, що це динамічна область активних досліджень міжнародних міграційних процесів. Систематизуючи та узагальнюючи різноманіття питань дослідження міграції населення, можна умовно класифікувати їх за макро-, мікро- і мегарівнями. Серед основних теорій з дослідження міжнародних міграційних процесів виділяється теорія «тяжіння - відштовхування», яка допомагає розуміти та аналізувати міграційні потоки, розробляти ефективні політики міграції та управління міграційними процесами. У системі міграційних теорій мікроекономічного рівня особливу увагу привертає теорія людського капіталу, основні ідеї якої включають навчання та навички, робочий ринок,

підприємництво та інновації, повернення знань. Теорія міграційного потоку вважається однією з класичних теорій міграції, яка пояснює міграцію як результат економічної, політичної та соціальної дисбаланси між країнами. Теорія сегментованого (подвійного) ринку праці висуває гіпотезу, що на ринку праці існують два основних сегменти: первинний (якісний) і вторинний (некваліфікований або менш кваліфікований). Концепція міжнародних міграційних систем досліджує міграційні процеси на міжнародному рівні, міграція розглядається як системний процес. У сучасному світі міжнародні міграційні процеси регулюються різними правовими документами на рівні міжнародних угод, регіональних домовленостей та національного законодавства.

3. Сучасні міжнародні міграційні процеси характеризуються різноманітністю та динамізмом, багатоаспектністю та особливостями прояву в країнах з будь-яким рівнем доходів. Згідно даних Світового банку, у 2023 р. близько 184 млн людей проживало за межами країн свого громадянства (з яких 37 млн є біженцями), що складає 2,3% населення світу. Майже половина з них знаходяться в країнах з низьким і середнім рівнем доходу. Світова динаміка міжнародних мігрантів має сталий позитивний тренд. Більшість міграцій відбувається в межах певних регіонів, таких як Європейський Союз, Північна Америка та Південно-Східна Азія. Проте найбільший ріст спостерігається в регіонах з низьким та середнім рівнем доходів. Станом на 2023 р., майже дві третини всіх міжнародних мігрантів проживали лише у 20 країнах світу. Найбільша кількість міжнародних мігрантів (50 млн осіб) проживала в США, Саудівській Аравії, Німеччині, російській федерації, Великій Британії. ОАЕ є країною світу з найбільшою часткою міжнародних мігрантів. Відбуваються структурні зміни міграційних потоків. Серед міграційних коридорів слід виділити зростання кількості мігрантів з Мексики до США, з Сирійської Арабської Республіки до Туреччини, з Індії до ОАЕ, з України до європейських країн через міграційні кризи, пов'язані з військово-

політичними, соціально-економічними, безпековими причинами. Змінюється структура мігрантської робочої сили. Спостерігається велика частка циркулярних і нелегальних мігрантів. Збільшується число біженців та внутрішньо переміщених осіб через війни, конфлікти, природні катастрофи та політичні кризи, що створює гострі гуманітарні та соціальні проблеми.

4. Узагальнюючи аналітичні матеріали, можна визначити, що міжнародна міграція стане більш глобальною, оскільки попит на кваліфіковану та некваліфіковану робочу силу стрімко зростає як у традиційних, так і в нових країнах, привабливих для мігрантів. Сьогодні першу десятку країн, які приймають більше половини глобального потоку мігрантів, очолює «велика сімка». Зростає кількість висококваліфікованих мігрантів, таких як інженери, інформаційні технології фахівці та медичні працівники. Одночасно продовжується і масштабна міграція низькокваліфікованих працівників в сфері будівництва, сфері обслуговування та сільського господарства. Дефіцит працівників і кваліфікації, потенційна невідповідність попиту на робочу силу з пропозицією є найбільшими проблемами, які наразі намагаються вирішити країни в сфері імміграційної політики.

За оцінкою Світового банку, приріст мігрантів до 2025 року всього на 3% призведе до 0,6 % зростання світового доходу, що приблизно складає 368 млрд доларів. Глобальні міжнародні грошові перекази мають позитивну тенденцію. Індія та Китай залишаються явними лідерами за загальним обсягом вхідних грошових переказів. Лідером серед країн відправлення міжнародних грошових переказів за загальним обсягом є США.

Для ефективного регулювання міжнародної міграції слід розробити та впровадити міжнародні угоди та домовленості з міграційних питань, програми розподілу мігрантів, які дозволять більш рівномірно розподілити міграційний потік між різними країнами та регіонами, ефективні програми інтеграції для мігрантів. Країни повинні співпрацювати у боротьбі з

нелегальною міграцією шляхом посилення контролю на кордонах, розробки ефективних механізмів виявлення та репатріації нелегальних мігрантів та боротьби зі злочинністю, пов'язаною з міграцією.

5. Війна в Україні викликала безпрецедентне зростання кризи біженців після Другої світової війни. Станом на 28 грудня 2023 р. у Європі зафіксовано понад 6,3 млн українських біженців, по всьому світу – понад 6,5 млн. Тисячі українців стали внутрішньо переміщеними особами. Україна має найбільше негативне сальдо чистої міграції. Ключовими країнами-реципієнтами для українців у 2022 р. стали Польща, Німеччина, Чехія, Італія, Велика Британія. За оцінками, Німеччина має найвищі загальні витрати на прийом біженців з України через російське вторгнення. На першому місці з причин повернення українців додому стоїть безпековий чинник, із значним відривом далі йдуть економічний фактор (різниця у доходах, зарплаті, рівні та якості життя), неможливість самореалізації для більшості тих, хто виїхав у післявоєнний період, людський чинник (руйнування шлюбу внаслідок тривалого життя окремо один від одного, адаптація до життя за кордоном); правова ситуація тощо.

Україна може використовувати світовий досвід з реалізації міграційної політики для покращення своєї ситуації в цій сфері, застосувавши деякі рекомендації та механізми реалізації, запропоновані спеціалістами МОМ, а саме: розробити комплексну міграційну стратегію, прийняти відповідні законодавчі акти, які будуть регулювати міграційні процеси та захищати права мігрантів, посилити контроль за нелегальною міграцією, активно співпрацювати з міжнародними організаціями для спільного керування міграційними потоками, розвитку міграційних програм та вирішення спільних проблем, для обміну досвідом та отримання підтримки в реалізації своєї міграційної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белєвцева В. В. Правове регулювання міжнародних міграційних процесів. *Інформація і право*. 2018. № 2(25). С. 103-109.
2. Бербенєць О. В. Основні тенденції та наслідки міжнародної трудової міграції. *Агросвіт*. 2015. №15. С. 26–29.
3. Бортник Н, Єсімов С., Мороз Н. Міграційні процеси: поняття, сутність, сучасний стан. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. №884 (16).
4. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. К.: Центр Разумкова. 2023. 265 с.
5. Гайдаш О. С. Теоретичні засади дослідження міжнародного ринку праці. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2012. Вип. 2, Т. 1. С. 37-41.
6. Гайдучкий А.П. Світовий ринок міграційного капіталу. *Вісник НБУ*. 2018. № 1. С. 34-37.
7. Даннетт К. Відтік мізків з України може принести їй несподівані «бонуси». *VoxUkraine*. 2015. URL: https://gazeta.ua/articles/dunnett/_vidtikmizkivz-ukrayini-mozhe-prinesti-yij-nespodivani-bonusi/625184
8. Дронь Є. В., Заньковська В. Г. Трудова міграція в Україні: тенденції та наслідки. *Буковинський університет*. URL : http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/38.pdf
9. Кваліфікаційна робота : методичні рекомендації до виконання для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини»; перший (бакалаврський) рівень вищої освіти / уклад. Л. І. Григорова–Беренда, Н. А. Казакова, С. А. Касьян, Н. В. Непрядкіна, О. В. Ханова. (5-те вид., перероб. і доп.). Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 38 с.

10. Корнієнко О.О. Аналіз регіональної міграційної асиметрії в країнах Східної Європи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2018. С. 959-964.
11. Майданік І. П. Теоретичні підходи макrorівня до вивчення трудових міграцій. URL : http://novyn.kpi.ua/2006-3/05_Maidanik.pdf.
12. Малиновська О.А. Україна, Європа, міграція: міграція населення України в умовах розширення ЄС. К.: Бланк-Прес, 2004. 171 с.
13. Марченко Н. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2015. С.127-139.
14. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія. К.: Довіра, 2016. 312 с.
15. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. Київ: БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с.
16. Міжнародні економічні відносини : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 464 с.
17. Населення України. Трудова еміграція в Україні / ред. рада: Е. М. Лібанова, О. В. Позняк, О. А. Малиновська. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. 233 с.
18. Ніколаєвський В.М., Прохоренко Н. Є. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення. *Вісник міжнародного слов'янського університету*. 2009. Т.12. №1. Т. С. 34-39.
19. Норовічук О. С., Прихненко М. І. Проблема міграції в сучасних міжнародних відносинах: науковий дискурс. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2020. С. 88 – 92 .
20. Павліха Н. В., Степанюк Н. А. Становлення освітньої міграції в умовах глобалізації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 219–223.

- 21.Передрій О. С. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. Вид. 4-те., перероб. і доп. Київ: Знання, 2014. 263 с.
- 22.Пітюлич М. І. Новітні тенденції розвитку міжнародної трудової міграції та їх наслідки для України. *Наук. вісн. Мукачівського держ. ун-ту*. 2014. № 1. С. 96-100.
- 23.Позняк О. Оцінювання наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2 (27). С. 169-182.
- 24.Пуригіна О. Г. Міжнародна міграція : навч. посіб. / О. Г. Пуригіна, С. Е. Сардак. Д. : Вид-во ДНУ, 2009. 352 с.
- 25.Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С.127-139.
- 26.Чернега О. Б., Яковенко Ю. В. Міграційна політика ЄС: тенденції формування міграційних потоків та механізми вдосконалення. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип.22. С.
- 27.Цевух Ю. О. Міжнародна міграція робочої сили як чинник економічного розвитку країн: монографія / Ю. О. Цевух, С. О. Якубовський. Одеса, 2017. 235 с.
- 28.Швець О. В. Теоретико-методологічні засади розвитку міжнародної трудової міграції: соціально-економічний контекст. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 4. С. 32–42.
- 29.Шиманська К.В. Теоретичні засади дослідження процесів міжнародної міграції: аналіз розвитку та ключових положень міграційних теорій. *Вісник ЖТТУ*. 2017. № 1 (79). С. 127-137.
- 30.Proceedings of a workshop, 14-16 December 2015, Luxembourg. Rob van der Erf, Liesbeth Heering (eds), pp. 61-73.
- 31.Sohst, R., J. Tjaden, H. de Valk and S. Melde (2020). The Future of Migration to Europe: A Systematic Review of the Literature on Migration

- Scenarios and Forecasts. International Organization for Migration, Geneva, and the Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute, the Hague.
32. Вплив міграційних процесів на економіку України. URL: <https://naub.oa.edu.ua/>.
33. Інформаційне агентство ASPI. URL: <https://aspi.com.ua/news/ekonomika/top-8-krain-naybilsh-populyarnikh-sered-ukrainciv-dlya-trudovoi-migracii>
34. Міграційних рух українців. URL: <http://uchebnikonline.com/127/475.html>
35. Міжнародна асоціація розвитку МАР. Біженці. URL: <https://databank.worldbank.org/source/ida-results-measurement-system,-tier-i-database-%E2%80%93-wdi>
36. MOM у світі, 2024. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/pro-mom>
37. Напрямки міжнародної міграції робочої сили. URL: <http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/>
38. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL : www.ukrstat.gov.ua.
39. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції. URL: <https://www.iom.int/>
40. Соціально-економічні наслідки міграції робочої сили. URL: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/RUS_International_Migration_Statistics_Practical_Guide.pdf
41. Статистика трудової міграції: країни, в яких проживає найбільше міжнародних мігрантів. URL: <https://www.ilo.org/dw4sd/themes/migration/lang--ru/index.htm>.
42. Global Migration Flows. URL: <http://www.iom.int/world-migration>
43. Migration development indicator. IMF – official website. URL: <https://da0-B36C-43B1-AC26-493C5B1CD33B&sId=1481207801912>.
44. Number of internet users worldwide / Statista, 2023. URL : <https://www.statista.com/statistics/273018>

45. World Development Report 2023: Migrants, Refugees and Societies. URL:
<https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2023>
46. World Migration Report 2022. URL:
<https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
47. World Migration Report 2022. URL:
<https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022-chapter-1>
48. The World Factbook (2022 Archive). Ukraine. URL:
<https://www.cia.gov/the-world>
49. Eurostat – European Commission: Data. URL:
<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
50. Population and population change statistics. Eurostat – Statistics Explained.
URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population>
51. Migration. United Nations. URL: <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration/index.html>.
52. International Migration Outlook 2023. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2023_b0f40584-en#page1
53. Проект з розвитку людського капіталу в Україні. Сприяння поверненню вимушених мігрантів. URL:
<https://drive.google.com/file/d/1RlXw50nG2qsDskRsQYzbdHhVSstouIoL/view>.